

Сураи Анбиё

Сураи «Анбиё» дар Макка нозил шуда, аз 112 оят иборат аст.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмāни-р-Раҳīm

Аз он ҷое ки саргузашти баъзе аз пайғамбарон дар ин сура зикр мешавад, он «Анбиё» номгузорӣ шудааст. Саргузашти баъзе аз пайғамбарон ба таври хулоса ва баъзе аз онҳо ба таври мухтасар дар ин сура баён мегардад.

Сура ба мавзӯҳои муҳимми ақидаи исломӣ дар заминаи рисолат, тавҳид (яктопарастӣ), қиёмат (ҳашр) ва ҷазо муроҷиат намуда, онҳоро мавриди назар қарор медиҳад. Дар оғоз сураи шариф бо баҳс пирумунӣ ғафлати инсон аз охират, ҳисобу китоб, ҷазову подоши амал шурӯъ мешавад. Сипас дар бораи дурӯғпиндорандагони каломи ҳақ суҳан мепардозад. Дар бораи онҳое, ки ҳалоки гузаштагонро мушоҳида мекунанд аммо панд намегиранд, суҳан меғӯяд. Сура далелҳои қудрати Худоро дар офоқ (қоинот) ва инсон мавриди баррасӣ қарор дода, дар мавриди офариниш аз нестӣ бе ҳеҷ намунаи қаблӣ хабар медиҳад ва аз бо азаматии Офаридгори ботадбири оғоҳ ёдовар мешавад. Баъд аз ин бархурд ва амалқарди мушрикони хотирнишон месозад, ки чӣ тавр онҳо бо ришханд ва тамасхур бо Муҳаммад (с) рӯ ба рӯ мешуданд ва ӯ (с)-ро дурӯғгӯ меҳисобиданд.

Ба дунболи он суннат ва равиши ҷаҳоншумули Худоро дар нобуд кардани гарданкашон ва табаҳкорон ёдовар мешавад.

Сипас сура ба қиссаи баъзе аз пайғамбарон пардохта, аз он ҷумла, саргузашти Иброҳим (а)-ро, ки дарбаргирандаи панд ва андарзхост, бо тафсил баён кардааст. Инчунин сураи мазкур достони Исҳоқ (а), Яъқуб (а), Лут (а), Нӯҳ (а), Довуд (а), Сулаймон (а), Айюб (а), Исмоил (а), Идрис (а), Зилкифл (а), Зуннун (Юнус (а)), Закариё (а), Яҳё (а) ва Исо (а)-ро бо ихтисор нақл намуда, аз саҳтиҳое ёдовар шудааст, ки анбиё (а) бо он рӯ ба рӯ буданд.

Дар хотима ҳамчун пайғамбар фиристода шудани Муҳаммад (с) ба унвони «Раҳмат бар оламиён» номбар шудааст.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим.

*Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону
бениҳоят бораҳм аст.*

أَقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ ﴿١﴾

**Иқтараба ли-н-наси ҳисобуҳум ва ҳум фи ғафлати-м
муъризун. 1.**

**1. Наздик шуд ба мардум ҳисоби (амалҳои) онҳо ва онҳо
ҳамчунин дар ғафлату (аз ҳузури он рӯз) рӯйгардонанд.**

Худованд дар ин оят мардуми ғафлатзадаро (хоҳ кофир бошанд, хоҳ муъмин) ҳушдор додааст, ки қиёмат (рӯзи ҳисоби амалҳо ва подош) наздик аст, вале онҳо дар дарёи орзу ва ҳавасҳо ғӯтаваранд ва аз он рӯзи пурҳаросу даҳшатангез ғофиланду саргарми бархӯрдориҳои зиндагӣ, гирифториҳои дунё буда, барои охирати худ амали ғоифаоваре анҷом намедиханд.

Барои таъкиди ин суҳан, ки рӯзи қиёмат наздик аст, Имом Бухорӣ ва Имом Муслим аз Анас (р) ҳадисеро ривоят кардаанд, ки Он ҳазрат (с) фармуданд: «**Ман ва қиёмат монанди ин ду ангушт (ба ҳам наздик) ҳастем**» ва ангушти шаҳодат (ишора)-у миёнаро ба ҳам наздик намуда ба наздикии қиёмат ишора намуданд».

مَا يَأْتِيهِمْ مِّنْ ذِكْرِ مِّن رَّبِّهِمْ مُّحَدَّثٍ إِلَّا أَتَمَعُوهُ وَهُمْ يَعْبُونَ ﴿٢﴾

**Мā яътиҳим-м мин зикри-м ми-р Раббиҳим-м муҳдашн
илластамаъуҳу ва ҳум ялъабун. 2.**

**2. Ҳеҷ панди нави падидоварда аз ҷониби Парвардигорашон ба
онҳо намеояд, магар онро бозикунон бишнаванд, -**

Худованд дар ин оят ба рафтори ғафлатзадагон тавзеҳ (равшан)-и бештаре дода фармудааст, ки он касоне, ки аз азоби қабр ва охират ғофил ва аз омодагӣ барои он рӯйгардон ҳастанд, ҳаргоҳ аз сӯйи Парвардигорашон барои онҳо панд (оят)-и наве аз Қуръон нозил шавад, бо истехзо ва тамасхур ба он гӯш медиҳанд ва онро гӯё бозича мепиндоранд, ба оятҳои Қуръон ба дараҷае, ки лозим аст, эътибор намедиханд, нисбат ба онҳо безътиной мекунанд. Онҳо касонеанд, ки...

لَا هِيَّةَ قُلُوبُهُمْ وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ

مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحَرَ وَأَنْتُمْ تَبْصِرُونَ ﴿٣﴾

Лāҳиятаи қулубухум. Ва асарру-н-наҷва-л лазӯна ҷаламу ҳал ҳāзā иллā башару-м мишлукум. А-фа таътуна-с-сиҳра ва антум тубсирун. 3.

3. гофил шудааст дилҳои онҳо ва ин золимон бо ҳам пинҳон роз гуфтанд, ки «Нест ин шахс, магар одамӣ монанди шумо, оё сеҳрро қабул мекунед ва (ҳол он ки) шумо медонед?».

Худованд дар ин оят зикри аҳволи ботинии мушрикони ва кофиронро идома дода фармудааст, ки ҳар гоҳ ояти наво нозил мешуд, онҳо онро дар чунин ҳоле мешунавиданд, ки қомилан дилҳояшон аз ёди Худованд ва охираат гофил шуда буд.

Яъне мушрикони он давр гумон мекарданд, ки бояд пайғамбар аз фариштагон бошад, аз ин сабаб он ситамгарон (кофирон ва мушрикони) бо ҳам пинҳонӣ мегуфтанд, ки ин шахсе, ки худро пайғамбар ва набӣ медонад, монанди мо одами оддӣ аст, мисли мо ба ҳӯрдан, нӯшидан ва дигар амалҳо эҳтиёҷ дорад. Пас ӯ фаришта нест, ки мо суҳанҳояшро бипазирем.

Оятҳои қуръонӣ дилкаш ва дилрабоанд. Ҳатто кофир ҳам аз шунидани онҳо мутаассир шуда дар ботин ба ҳулоса меояд, ки онҳо суҳани инсон нестанд, балки дар ҳақиқат қаломии Парвардигори оламиёнанд. Мушрикони он давр барои аз пайравии дини ҳақ боздоштани мардум оятҳои Қуръонро сеҳр ва Муҳаммад (с)-ро сеҳргар эълон мекарданд ва байни худ оҳиставу пинҳонӣ мегуфтанд, ки оё дидаву доништа боз шумо ба сеҳр бовар мекунед ва аз паи ин шахс (Муҳаммад (с)) меравед?

قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾

Қола Раббӣ яъламу-л-қавла фи-с-самъи ва-л-арз. Ва Ҳува-с- Самъу-л-Ъалӣм. 4.

4. (Пайғамбар) гуфт: «Парвардигори ман ҳар суҳанеро, ки дар Осмон ва Замин бошад, медонад ва Ё шунаво ва доно аст».

Ояти мазкур барои мушрикони ҳам таҳдид асту ҳам ваъид. Худованд дар он ба Пайғамбар (с) дастур дод ва Муҳаммад (с) тибқи дастури Худованд ба мушрикони ҷавоб гуфт, ки

Парвардигорам ҳар суханеро, ки чи дар осмон ва чи дар Замин бошад ва чи зоҳир бошад ва чи пӯшида, комилан медонад. Зеро ӯ таъоло шунаво ва доно аст. Пас ин суханҳои куфромези шуморо ҳам медонад ва ба шумо сазои мувофиқ хоҳад дод. Мушрикони он давр ба соҳир гуфтани Расулаллоҳ (с) кифоя накарда, аз ин болотар рафта...

بَلْ قَالُوا أَضْغَتْ أَحْلَمَ بَلِ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ كَمَا

أَرْسَلَ الْأَوَّلُونَ ﴿٦﴾

Бал қолӯ азғошӯ аҳлāmим балифтароҳу бал ҳува шāъирун фа-л яътинā би āятин камā урсила-л-аввалун.5.

5. Балки гуфтанд: «(Ин Қуръон) хобҳои парешон аст». Балки (гӯянд): «Онро аз худ барбастааст». Балки (гӯянд): «Ӯ шоир аст. Пас бояд, ки пеши мо нишонае биёрад, чуноне ки (ба он) нахустиниён фиристода шуданд».

Худованд дар ояти мазкур вазъи онҳо (мушрикони)-ро ва нодуруст будани гуфтаҳои онҳоро баён намуда, гуфтааст, ки онҳо танҳо ба сеҳр ҳисобидани Каломи Ҳақ кифоя накарданд, балки чунин ҳам гуфтанд, ки ин Қуръон хобҳои парешон ва хаёлотии парокандае аст, дилкаш ҳам нест, балки он мард ин ҳамаро аз худ бофта аст. Сипас гуфтанд, ки ӯ (с) шоир аст ва тахайюлотии шоирона дар суханҳояш дида мешавад. Агар ӯ дар ҳақиқат набӣ ва расул аст, ҳамон тавре ки Мӯсо (а) бо мӯъҷизаи асо ва Солеҳ (а) бо мӯъҷизаи шутур пайғамбарияшонро исбот намуда буданд, мӯъҷизаи хоси хостаи моро нишон диҳад.

Ҳақ таъоло дар ояти баъдӣ ба баҳонаҳои онҳо чунин ҷавоб гуфтааст:...

مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾

Мā āманат қаблаҳум-м мин қарятин аҳлакнāхā. А-фа ҳум юьминун. 6.

6. Пеш аз онҳо ҳеҷ деҳае, ки онро ҳалок кардем, имон наёварда буд. Оё онҳо имон хоҳанд овард?

Дар баёни сабаби нозилшавии ин ояи карима ривоят шудааст, ки мардуми Макка ба Расули Худо (с) гуфтанд: “Агар он чи мегӯӣ, ҳақ аст ва имон овардани мо туро хушҳол мекунад, пас

кӯҳи Сафоро барои мо тилло бигардон.” Дар ин ҳангом Ҷабраил (а) назди Он ҳазрат (с) омад ва гуфт: «Агар бихоҳӣ, ин дархости қавмат бароварда мешавад, вале дар сурате, ки бароварда шуд ва онҳо имон наёранд, дигар ба онон ҳеҷ мӯҳлате дода намешавад ва агар меҳоҳӣ, ки бар қавмат меҳрубонӣ кунӣ, низ мухторӣ (соҳибхитиёрӣ)». Расули Худо (с) фармуданд: **«Балки бар қавмам меҳрубонӣ мекунам ва дар фуруд омадани азоб бар онон шитоб ба харҷ намедиҳам ва барои онҳо хостори мӯҳлат ҳастам»**. Ҳамоно буд, ки ояи мазкур нозил шуд». Худованд дар он аз қонун ва суннати Худ, ки аз сари умматҳои пешин гузаштааст, ёдовар шуда, чунин гуфт, ки қабл аз онҳо (мушрикони Макка), мардуми деҳаҳои пешгузашта низ аз пайғамбаронашон дархости муъҷиза карда буданд. Ҳаргоҳ ба онон муъҷизаи дархосткардашон ба василаи пайғамбарашон фиристода мешуд, онҳо боз ҳам имон намеоварданд. Ҳар қавме, ки пас аз мушоҳидаи муъҷизаи хосташон имон наёвард, қонун Илоҳӣ дар ҳаққи онҳо ин буд, ки ба таври қатъӣ дар дунё азоби решақанкунанда ва хонумонбарандозанда ба сари онҳо фуруд меомад ва онҳо несту нобуд мешуданд.

Дар охир бо ҷумлаи саволӣ Худованд фармудааст, ки оё онҳо (мушрикони Макка) муъҷизаҳои хостагашонро бинанд, ҳақ будани суханҳои Муҳаммад (с)-ро тасдиқ мекунанд? Ҳаргиз! Онҳо аз мушрикони пешин дида, гарданкаштаранд. Пас, агар бинанд, гумроҳтар мешаванд ва гирифтори азоби нобудкунанда мегарданд. Худо медонад, ки аз насли онҳо инсонҳои боимон пайдо мешаванд, пас ба зинда мондани онҳо ҳукм кардааст. Ба ҳамин далел аст, ки пешниҳодашон дар фиристодани муъҷизаи ошкор дар айнаи ҳол қабул нашуд. Валлоҳу аълам.

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ فَسَئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ

كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

**Ва мӓ арсалнӓ қаблака иллӓ ричӓлан-н нӯҳӣ илайҳим.
Фас-алӯ аҳла-з-зикри иӢ кунтум лӓ таъламӯн. 7.**

7. Ва нафистодем пеш аз ту, магар мардонеро, ки ба онҳо ваҳӣ мефистодем, пас, агар шумо намедонед, аз аҳли Китоб бипурсед.

Худованд дар ояти мазкур ба шубҳаи мушрикони Макка, ки пайғамбар бояд фақат аз ҷинси фаришта бошаду на аз асли инсон, раддия баён намуда гуфтааст, ки ба сӯи умматҳои гузаштаи пеш аз Ту фақат мардонро пайғамбар намудему ба онҳо ваҳй фиристодем, ҳаргиз пайғамбарони мо барои мардум аз ҷинси фариштагон набуданд. Пас, чӣ гуна пайғамбарии туро мункир мешаванд ва мегӯянд, ки ту ҳам мисли мо башар ҳастӣ? Пас, эй мушрикон агар шумо ин (ҳақиқат)-ро намедонед, аз аҳли зикр (яъне аҳли китоб: яҳудон ва насронийён) савол кунед.

Муфасссирон эзоҳ додаанд, ки мурод аз «аҳли зикр» дар инҷо он олимони Таврот (яҳудон) ва Инҷил (насронийён)-анд, ки ба Он ҳазрат (с) имон оварда буданд. Агар мурод аз «аҳли зикр» мутлақ аҳли китоб бошад ҳам, дар шарҳи маънои оят ҳеҷ мушкилие нест.

Аз қисми охири ояти мазкур чунин бармеояд, ки агар мушрикон аз аҳволи пайғамбарони гузашта хабаре ба даст надошта бошанд, ки оё онҳо инсон буданд ё фаришта, пас, аз олимони Таврот ва Инҷил дарёфт намоянд. Зеро ҳамаи онҳо медонанд, ки ҳама пайғамбарони гузашта аз навъи инсон буданд.

Аз ин оя маълум мегардад, ки барои инсонии оддӣ, ки аз ҳукмҳои шариат маълумот надорад, воҷиб аст аз олиме тақлид (пайравӣ) кунад. Ҳамин тавр, дар ҳар ҳукми шариат, ки инсон нисбат ба он дониш надорад, бояд аз аҳли илму дониш бипурсад. (Қуртубӣ)

وَمَا جَعَلْنَهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾

Ва mā ҷаъалнāҳум ҷасада-л лā яъкулӯна-т-таъāма ва mā кāну холидӣн. 8.

8. Ва пайғамбаронро колбад (ҷасад)-е насохтем, ки таъом нахӯранд ва онҳо ҷовидон бошандагон набуданд.

Ояи мазкур давоми радди ақидаи мушрикон буда, Аллоҳ таъоло дар он ба мушрикон посух дода гуфтааст, ки пайғамбарон ҳам мисли дигар инсонҳо мувофиқ ба қонун ва қоидаи фитрии инсонӣ, ки (Худованд қорӣ намудааст) зиндагии ҷасади худро таъмин мекарданд, меҳӯрданд, чунончи дигар инсонҳо меҳӯрданд, менӯшиданд мисли дигарон. Ҷасади пайғамбарон ҳам мисли ҷасади дигар инсонҳо ба ғизо ва нӯшидани эҳтиёҷ дорад. Худованд дар охири оят фармудааст, ки пайғамбарони гузашта дар дунё ҷовидон набуданд, балки онҳо ҳам аз олам мегузаштанд, чунон ки дигар инсонҳо низ мегузаранд.

Хулоса, ҷасади пайғамбарон монанди фариштагон нест, балки ба хӯрдану нӯшидан ниёзманд аст. Онҳо мисли дигар инсонҳо меҳӯранд, менӯшанд, меҳобанд ва хоҳанд мурд.

ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَّشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾

Ѓумма садақнаҳуму-л-ваъда фа анҷайнаҳум ва ман-н-нашъау ва аҳлакна-л-мусрифин. 9.

9. Сипас, ваъдаро дар ҳақи онҳо рост кардем, пас, онҳоро ва ҳар киро, ки хостем, бираҳонидем ва азҳадгузарандагонро ҳалок кардем.

Худованд дар ин оят ба мушрикони аҳли Макка ҳушдор дода фармудааст, ки сипас он чи Мо ба пайғамбарон (а) ваъдаи нусрат ва ба мушрикон ваъдаи ҳалокат дода будем ва онҳо ин хабарро ба шумо расониданд, рост гардонидем. Пайғамбарон (а) ва пайравонашонро аз он азоб ва ҳалокати ваъдашуда наҷот додему пирӯзашон гардонидем. Аммо касонеро, ки пайғамбаронро дурӯғӯ ҳисобиданд ва касонеро, ки аз ҳад таҷовуз карданд, ба василаи он азоб ҳалок гардонидем.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾

Лақад анзалнā илайкум китāбан фӣҳи зикрукум а-фа лā таъқилун. 10.

10. Ҳаройина, фуру фиристодем ба сӯйи шумо Китобе, ки дар он барои шумо панд аст. Оё намефаҳмед?

Худованд дар ин оят ба мушрикони араб ҳушдори дигаре дода бо қасам сухани худро таъкид намуда, фармудааст, ки ҳаройина (қасам, ба Худо эй мушрикони Макка эй ҷамоъаи Араб ё эй қабилаи Қурайш!), Мо Китоби бузург, пурифтихор ва беназир (Қуръон)-ро нозил кардем, ки дар он шараф, мақому мартаба, панду ҳикмат ва зикри беҳтарин амалҳо ва ахлоқ барои шумо муқаррару дарҷ гардидааст. Чаро ин неъматро намефаҳмед, дарк намекунед, чаро ба он чӣ Муҳаммад (с) бароятон оварда аст, имон намеоваред?

Муфасссирон гуфтаанд: «Мурод аз «Китоб» Қуръон аст ва мурод аз «зикр» шарафу овозаи Он аст. Бо ин маъно, ки чун Қуръон, ба забони арабӣ нозил гардид, сабаби иззат ва ифтихори доимии шумост. Шумо бояд ба қадри он бирасед».

Ҳамон гуна ки дар таърих мушоҳида шудааст, Ҳақ таъоло ҷаҳони арабро бо баракати Қуръон (ва амал ба он) бар ҷама дунёи мутамаддини замони худ ғалаба дод ва дар тамоми олам иззат ва овозаи он мунташир шуд. Ҳама медонад, ки ин ҷама шараф бар асоси хусусияти ҷуғрофиёӣ, забонӣ ё тоифагии онҳо набуда, балки фақат ба баракати Қуръон аст. Агар Қуръон (ва амал ба он) намебуд, шояд имрӯз касе аз исми араб ёд намебурд.

Таърих гувоҳ аст, ҷангоме ки бо тадриҷ сиёсатмадорони давр аз амал ба гуфтаҳои Қуръону Пайғамбар (с) дур шуданд, қудрату шараф аз дасташон рафт. Уммати исломӣ ба зарбаҳои душманонаш тоб оварда натавониста, аз рӯи хусусиятҳои ҷуғрофӣ, забонӣ ва ғ. ба давлатҷаҳони хурд тақсим шуд. То асри XX, бисёре аз халқҳои мусалмон хору залил шуда, ғуломи аҷнабиён буданд.

Маснавӣ

Аҳли Қуръонанд аҳли Аллоҳу бас

Андар эшон кай расад булҳавас

Ҳар ки андар доми нафсасту ҳаво

Аҳли шайтон аст, на аҳли Худо. (Т. Ҳусайнӣ)

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿١١﴾

Ва кам қасамнā миҶ қарятинī кāнат 3олимата-в ва аишаънā баъдаҳā қавман āхарин. 11.

11. Ва бисёр шикастем аҳли деҳаҳоро, ки (аҳли он) ситамгор буданд ва баъди онҳо гурӯҳи дигареро пайдо сохтем.

Худованди таъоло дар ин оят ба кофирон ва мушрикони нисбат ба таҳдиди пештара ҳушдор ва таҳдиди такондиҳандатаре дода, фармудааст, ки Мо бисёре аз аҳли шаҳрҳо (деҳаҳо)-ро, ки ба оятҳои Мо кофир шуданд ва пайғамбаронро дурӯғӯ ҳисобиданд, бо вучуди нерӯ ва шавкате, ки доштанд, набуд ва решақан намудем. Баъд аз онҳо миллати дигареро халқ кардем ва он нав падидомадагонро сокини диёри онҳо гардонидем.

فَلَمَّا أَحْسَوْا بِأَسْنَانَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾

Фа ламмā аҳассу баъсанā изā ҳум-м минҳā яркузуи. 12.

12. Пас, чун азоби Моро (ме)диданд, онҳо аз он ҷо ногаҳон мегурехтанд.

Худованд аз ояти 12 то 15-уми ин сура манзараи ҳалокшавии кофиронро, ки дар ояти қаблӣ зикр шуд, муфасссалтар баён намудааст. Аз он ҷумла, дар ояти мазкур фармудааст, ки чун онҳо (мункирон) огоҳ шуданд ва бовариашон омад, ки хоҳ, нохоҳ азоб барои онҳо фуруд омаданӣ аст, дар маркабҳои худ нишаста, ба ҳар тараф мегурехтанд.

Дар он асно ба онҳо гуфта шуд...

لَا تَرْكُضُوا وَأَرْجِعُوا إِلَىٰ مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسْكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَسْأَلُونَ ﴿١٢﴾

Лā таркузӯ варҷиъӯ илā мā утрифтум фӣҳи ва масāкиникум лаъаллакум тус-алӯн. 13.

13. (Гуфтем): «Магурезед! Ва ба сӯйи маконе, ки дар он шуморо осудагӣ дода шуд ва ба сӯйи хонаҳои хеш бозравед, то шояд, ки чун гузашта пурсида шавед!».

Худованд дар ин оят суҳанҳои ба кофирон, (ҳангоми гурез аз азоб), бо тамасхӯргуфтаи фариштагонро баён кардааст, ки эй мушрикони, аз он азоби бар сари шумо нозилшаванда нагурезед, ба сӯи василаҳое, ки бо онҳо дар нозу неъматӣ фарох, шодӣ ва айш зиндагӣ мекардед, бозгардед ва ҳамчунин ба хонаҳоятон, ки бо онҳо ифтихор доштед, баргардед, шояд бори дигар мисли гузашта пурсида шавед. Онҳо меҳоханд, локин ҳайҳот дигар бозгашт барои онҳо нест, то бори дигар мағрур шаванд. Яъне онҳо дар нозу неъмат ва дар коху айвонҳои боҳашамат зиндагӣ доштанд. Чун шахсони мискину бечора аз онҳо чизе мепурсиданд, ба онҳо илтифоте намешуд ва онҳо маҳрум бозмегаштанд.

قَالُوا يَنْوِيلُنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٣﴾

Қолӯ йā вайланā иннā куннā зōлимӯн. 14.

14. Гуфтанд: «Эй вой бар мо! Ҳаройина, мо ситамгор будем».

Ин суҳаноне аст, ки кофирон, ҳангоме ки ба азоб гирифтор мешаванд, мегӯянд. Яъне онҳо мегӯянд, ки мо бо шарик қарор додан ба Аллоҳ ва дурӯғӯ ҳисобидани пайғамбарон ситамгор будем. Ба ин тартиб онҳо дар ҳолати ноилоҷӣ, ҳангоми гирифтор ба азоб ба гуноҳи худ эътироф мекунанд ва мегӯянд, ки эй вой бар мо, ки мо золим будем.

Вале чӣ суд аз ин эътироф дар ин ҳангоми беҳангом?

فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خَمِدِينَ ﴿١٤﴾

**Фа ма зāлат тилка даъвāхум ҳаттā цаъалнāхум ҳасидан
ҳомиди́н. 15.**

**15. Пас, гуфтори онҳо ҳамеша ин буд, то вақте ки онҳоро мисли
зироъати даравидашуда пажмурда гардонидем.**

Ояти мазкур давоми ояти қаблӣ буда, Худованд аз ҳоли кофирон хабар додааст, ки дар он асно, то замоне ки онҳоро бо азоб нобуд кардем ва ба монанди гиёҳи (кишти) даравшудаи беҳаракату пажмурдашуда гардонидем, ин суханро пайваста такрор мекарданду мегуфтанд, ки эй вой бар мо, воқеъан мо ситамгор будем.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِعِيبِنَ ﴿١٦﴾

**Ва ма халақна-с самāа ва-л-арза ва ма байнаҳумā
лāъиби́н. 16.**

**16. Ва Мо Осмон ва Заминро ва он чӣ дар миёни онҳост, барои
бозӣ наёфаридем.**

Мушрикони номбурда, дар ҳоле ки нишонаҳои азими қудрати Илоҳиро дар атрофи худ медиданд, боз ҳам ба Расулulloҳ (с) ва Қуръон эътироз карда, аз пазириши Худованди якка ва ягона сар метофтанд. Бо ин гуна рафтор онҳо гӯё иддаъо доштанд, ки ҳама ин мавҷудоти олам беҳадаф, бемаврид ва чун бозӣ офарида шудааст.

Ҳоло Худованд дар ин оят ба ақидаи ботили онҳо посух гуфта фармуд, ки Мо осмонҳо, Замин ва он чи дар миёни онҳост, беҳуда наофаридем. Агар ба фикр ва андеша фурӯ биравед, хоҳед донист, ки дар ҳар заррае аз Коинот ва дар ҳар санъате ҳазорҳо ҳикмат вучуд дорад. Офариниши онҳо ҳадафҳои бузургу дақиқеро дар бар дорад, ки фоидаҳо ва манфиатҳои аниқ барномарезишударо бароварда мегардонад. Ҳамаи онҳо чун дарси «хомӯш» барои Худошиносӣ ва ягонагии Ӯ таъоло далели ошкоранд.

لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهُوَ لَا تَخَذْتَهُ مِنْ لَدُنَّا إِنْ كُنَّا فَعِلِينَ ﴿١٧﴾

**Лав араднā ан-н-наттахи́за лаҳва-л латтаха́знāху ми-л
ладуннā и́н куннā фāъили́н. 17.**

**17. Агар мехостем, ки инро бозича бисозем, агар инро
анҷомдиханда мебудем, ҳаройина, аз назди Хеш мехостем, на
мувофиқи майл ва интиҳоби шумо.**

Муфасссирони олиқадр ояи мазкурро вобаста ба маънои калимаи «лаҳв» шарҳу эзоҳи гуногун додаанд. «Лаҳв» чизе аст, ки ба он мардум саргарм мешаванд. Гоҳе зан ва фарзанд низ «лаҳв» гуфта мешавад. Хулоса, Худованд дар ин оят гуфтааст, ки агар меҳостем бозича ва саргармие бигирем, қатъан онро аз назди Худ ва аз хостаҳои қудрати Худ мегирифтем, на аз назди шумо ва на бар асоси сохт, пардохт ва интиҳоби шумо. Агар мо аз касоне мебудем, ки ба саргармӣ ва хушгузаронӣ майл мебоштем, онро муносиби ҳоли худ, на мувофиқи майли шумо интиҳоб мекардем. Агар калимаи «лаҳв» ба маънои зан ва фарзанд гирифта шавад, назарияи яҳуд ва насоро, ки ҳазрати Исо (а) ва Узайр (а)-ро писарони Худо медонанд, рад мешавад. Яъне агар Мо барои Худ (зан) ва авлод гирифтано меҳостем, чаро аз дигар махлуқоти худ нею бояд хос аз гурӯҳи инсон мегирифтем? Агар меҳостем, онро аз он чи, ки дар ихтиёри Мо қарор дорад ва шоистаи мақоми волои Мо бошад, интиҳоб мекардем. Аммо чун ин амал ба ҳикмати Мо мувофиқ нест ва Мо бузургтар аз он ҳастем, онро анҷом надовдем.

بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ

مِمَّا تَصِفُونَ

Бал нақзифу би-л ҳаққи ʔала-л-баʔили фаядмағуҳу фа изā ҳува зāҳиқ. Ва лакуму-л-вайлу мим маʔ тасифун. 18.

18. Балки ҳақро бар ботил меафганем, пас, сараширо мешиканад, пас, ногаҳон ботил нобуд шавад. Ва вой бар шумо аз он чӣ баён мекунед!

Яъне он чи мушрикони кофирон гуфтанд, қатъан дурӯғ ва беасос аст. Зеро Мо на аҳли бозӣ ҳастем ва на аҳли саргармӣ. Коиноти аҷибу ғариб, осмонҳо ва Заминро Мо барои бозича (ва саргармӣ) наёфаридем, балки, онҳоро дарбаргирандаи ҳикматҳои бузург офаридаем; яке аз он ҳикматҳо ин аст, ки ба василаи онҳо ҳақ ва ботил аз ҳам ҷудо мешаванд.

Мушоҳидаи санъати қудрати Илоҳӣ чунон мардумро ба сӯи ҳақ ҳидоят мекунад, ки ботил наметавонад дар муқобили он биистад. Ҳақ бар ботил зада мешавад ва аз он зарба гӯё мағзи ботил чунон ба ҳаво меравад, ки дигар барои инсони хирадманд (аз ботил) ному нишон боқӣ намонанд.

Дар поёни оят Худованд гуфтааст, ки эй ҷамъоаи кофирон аз ин сифатҳои ноҷоизе, ки шумо нисбати Худо (аз зану фарзанд) медиҳед, вой бар шумо.

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ

عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾

Ва лаҳу ман фи-с-самāvāti ва-л-арз. Ва ман ӯиндаҳу лā ястакбириуна ӯан ӯибādатиҳи ва лā ястаҳсирун. 19.

19. Ва ӯрост он чӣ дар осмонҳо ва Замин аст ва ононе, ки назди ӯянд, аз ибодати ӯ саркашӣ намекунанд ва монда намешаванд.

Ҷамиъи махлуқҳо, чи дар осмонҳо ва чи дар замин офаридаи Худованд ҳастанд. Худованд соҳиби онҳост ва бо майлу хоҳиши Худ, дар мулки Худ ҳукмронӣ мекунад. Пас чӣ гуна метавон банда ва ё махлуқеро шарики Офаридгор қарор дод, то ҳамчун ӯ таъоло мавриди парастии қарор гирад?

Касоне (фариштагоне), ки баъзеи шумо онҳоро мепарастед, назди ӯ ҳастанд, шаън ва манзалати худро аз парастии Ӯ таъоло бузургтар намешумуранд ва аз ибодату аз фармонбардорӣ дар пешгоҳи ӯ сар боз намезананд. Онҳо худашон Худоро мепарастанд. Аз парастии ва нийиши Парвардигори субҳон хаста намешаванд, балки...

يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾

Юсаббиҳуна-л-лайла ва-н-наҳāра лā яфтурун. 20.

20. Тасбеҳ мегӯянд шаб ва рӯз, сустӣ наменамоянд.

Худованд дар ин оят васфи сифатҳои фариштагонро идома дода хабар додаст, ки онҳо ҳамеша (шаб ва рӯз) дар тасбеҳ гуфтан (Худоро бо покӣ ёд кардан) ва нийиши Ӯ таъоло пойбанданд, на аз он эҳсоси заъф мекунанд ва на малӯлу дилгир мешаванд. Пас, чӣ гуна махлуқе шарики Худованд қарор дода мешавад?

Дар ҳадиси шариф омада аст: **«Тасбеҳ гуфтан барои фариштагон ба манзалаи нафас кашидан барои мост».**

Худованд дар оятҳои қаблӣ зикр кард, ки тамоми мавҷудоте, ки дар осмонҳо ва Заминанд, ҳатто фариштагони муқарраб низ мудом дар итоати ӯ таъоло ҳастанд.

Ҳоло дар ояти навбатӣ Худованд ба нодони мушрикони ишора намуда фармудааст, ки...

أَمْ آتَّخَذُوا إِلَهًا مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾

Ам-иттахазӯ алиҳата-м мина-л-арзӣ ҳум юнширун. 21.

21. Оё аз (матои) Замин чунин маъбудон гирифтаанд, ки баъди марг онҳоро боз барангезанд?

Худованд дар ин оят ҳаҳолати мушрикони изҳор намуда, бо инкор ва тааҷҷуб фармудааст, ки оё онҳо (мушрикони) аз матоъ ва аз махлуқҳои Заминӣ (тилло ва нуқра) барои худ «худо» дуруст карданд? Оё ин «худоён»-и онҳо тавоноии зинда кардани мурдагонро доранд? Ҳаргиз надоранд! Балки «худоён»-и онҳо кар, кӯр ва гунганд, ки қудрат ва тавоноии анҷом додани ҳеҷ кореро надоранд. Барои маълумоти бештар ба ояти 73-умии сураи «Ҳаҷ» муроҷиат шавад.

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَٰهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا ۖ فَسُبْحٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا

يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾

Лав кона фиҳимā алиҳатун иллаллоҳу ла фасадатā. Фа субҳāналлоҳи Рабби-л-Ъарши ъаммā ясифун. 22.

22. Агар дар осмонҳову Замин гайри Худо худоёне чанд мебуданд, албатта, ҳар ду табаҳ мегаишанд. Покӣ Худованди Аришрот аз он чӣ (мушрикони) сифат мекунанд.

Дар ин оят Худованд бо далели оддӣ ба тавҳид (ягонаги)-и Худ ишора намуда гуфтааст, ки агар дар осмон ва Замин ду худо (молик ва соҳибхитёр) бошанд, зоҳиран бояд ҳукмҳои ҳарду дар осмон ва Замин қомилан иҷро шаванд. Зеро одатан ин имкон надорад, ки он чи яке ҳукм кунад, дувум ҳам айнан он ҳукмро содир кунад, ё он чи яке писанд кунад, дувумӣ ҳамонро писанд кунад. Дар натиҷа ихтилофи фикр ва ихтилофи ҳукмҳо ногузир пайдо хоҳад шуд ва ҳар гоҳ ҳукмҳои ду худо дар Замин ва осмон содир гардад, ба ҷуз вайронии осмон ва Замин чизи дигаре нахоҳад шуд.

Ҳоло, ки ҳаҳони офариниш аз назм ва қонуни дақиқ бархурдор аст, метавон чунин натиҷа гирифт, ки ин назм ва қонун, маҳсули тавоногии як Худованд аст. Худо аз ширк доштан ва ҳама

айбу нуқсон пок аст. Пас, Худо – Парвардигори Арш, аз он чи мушрикони, кофирони нисбати Ў таъоло меғоянду васф мекунад пок аст.

لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴿٢٣﴾

Лā юс-алу ӯам мā яфъалу ва ҳум юс-алу́н. 23.

23. Аз он чӣ Худо мекунад, пурсида намешавад, аммо онҳоро пурсида хоҳанд шуд.

Ҳақ таъоло Зотест беҳамто, дар Худо будан ягона, соҳибмулки мутлақ аст ва ба майли Худ дар мулкаш чигунае, ки хоҳад, тасарруф мекунад. Огоҳ асту тамоми амрхояш бар асоси ҳикмат ҷорист. Бинобар ин аз сӯи касе аз офаридагонаш мавриди пурсиш қарор намегирад. Аммо аз он чи бандагон мекунад, пурсида мешаванд. Яъне Худованд онҳоро аз кардаҳояшон мавриди пурсиш қарор медиҳад, зеро онҳо бандагони Ўянд. Ҳамчунин ҳамаи махлуқҳое, ки мушрикони онҳоро чун худо мепарастанд (мисли фариштагон ва ғ.), мавриди бозпурсӣ қарор мегиранд. Ҳеҷ махлуқ салоҳияти худоиро надорад, зеро ӯ банда, итоаткунанда ва офаридаи Худои субҳон аст.

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ ءَالِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مِنْ مَعِىَ

وَذِكْرٌ مِنْ قَبْلِى ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

Ам-иттаҳазу́ ми́н дӯниҳӣ а́лиҳатан қул ҳāту бурҳāнакум. Ҳāzā зикру мам маъия ва зикру ман қаблӣ. Бал аксарухум лā яъламуна-л-ҳаққа фаҳум-м муъризу́н. 24.

24. Оё ба ғайри Худо маъбудоне гирифтаанд? Бигӯ: «Далели худро биёред! Ин Китоби онҳост, ки бо мананд ва ин Китоби ононест, ки пеш аз ман буданд. Балки аксари онҳо ҳақро намедонанд. Пас, онҳо (аз ҳақ) рӯйгардонанд».

Агар мушрикони аз мазмуни оятҳои қаблӣ сарфи назар кунанд, ҳоло Худованд дар ин оят ба онҳо бо шакли саволи инкорӣ ва бо сарзаниш гуфтааст, ки оё онҳо (мушрикони) ба ҷуз Аллоҳ аз махлуқҳои замин ва махлуқҳои Осмон худоёнро ба парастиди гирифтанд? Ай Муҳаммад! Ба мушрикони бигӯ, ки барои исботи гуфтаҳои худ далел пешниҳод кунанд. Ба онҳое, ки далел оварда наметавонанд, бигӯ, ки ин Қуръоне, ки ба ман нозил шудааст ва

ҳамчуни китобҳое, ки қабл аз ман (чун Забур, Таврот, Инҷил ва дигар саҳифаҳо) нозил шудаанд, дарбаргирандаи матлабҳое нестанд, ки шарик оварданро барои Худо ҳукм кунанд ё иҷозат диҳанд. Пас ин гуфтаҳои шумо мушрикони дар қадом китоб омадааст? Дар Қуръон ё дар дигар китобҳои ба пайғамбарони қаблан нозил шуда? Акнун мавҷудияти худоёни сохтаи шумо на ба ақл рост меояд ва на ба нақл.

Хулоса, мушрикони дар ҳуҷҷате андеша, дар бурҳоне мулоҳиза, дар далеле тафаккур намеkunанд. Балки бештарашон ҳақро наметонанд ва аз он беҳабаранд. Онҳо аз пазириши ҳақ аз яқтопарастӣ ва аз пайравӣ аз пайғамбарон рӯйгардонанд. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا

فَاعْبُدُونِ

**Ва мӓ арсалнӓ миӓ қаблика ми-р-расулин иллӓ нуҳӣ
илайҳи аннаҳу лӓ илӓҳа иллӓ ана фаъбудун. 25.**

**25. Ва Мо пеш аз ту ҳеҷ пайғамбаре нафиристодем, магар он, ки
ба сӯи Ӯ ваҳӣ фиристодем, ки ҳеҷ маъбуде ғайри Ман барҳақ
нест, пас, Маро парастии кунед!**

Баъд аз он, ки дар оятҳои қаблӣ ба яғонагии Худованд ва ба ботил будани худоёни худсохти мушрикони далелу ҳуҷҷат пешниҳод шуд, ҳоло Худованд дар ин оят ва оятҳои баъдӣ ёдовар шудааст, ки даъвати тамоми пайғамбарон атрофи яғонагии Худованд ва яқтопарастӣ давр мезанад.

Чунончӣ дар ояти мазкур Аллоҳтаъоло фармудааст, ки қабл аз ту (эй Муҳаммад (с)) ҳеҷ пайғамбареро (ба сӯи инсонҳо) нафиристодем, магар ин, ки ба ӯ ваҳӣ худро низ фиристодем, ки ҷуз Аллоҳ дигар маъбуде (худое) бар ҳақ нест. Бинобар мушрикони бар бутпарастии худ ҳеҷ ҳуҷҷате надоранд. Далели дигар алайҳи мушрикони ин аст, ки Худованд дар охири оят фармудааст, ки ай бандагон, Маро ба танҳой парастии кунед ва ибодатро танҳо ба Ман ихтисос диҳед ва бароям чизеро шарик қарор надиҳед.

Валлоҳу аълам.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ ۚ بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ

**Ва қолу-т-тахазз-р-Раҳмāну валадā. Субҳāнаҳ. Бал
ъибāду-м мукрамӯн. 26.**

26. Ва гуфтанд: «(Худое ки Раҳмон аст) фарзанд гирифтааст». **Покӣ Ёрост. Балки онҳо (фариштагон) бандагони гиромианд, -**

Бинобар гуфти муфасссирони олиқадр, гурӯҳе аз қабилаи «Хузоъа» қабл аз омадани дини Ислом мегуфтанд: «Фариштагон духтарони Худоянд». Ҳоло Худованд дар ин оят ба гӯяндагони ин суханҳо ишора намуда дар давоми оят ҷавобан ба онҳо гуфтааст, ки Ё таъоло аз ин тӯҳмати золимон пок аст ва он фариштагон фарзандони Ё таъоло нестанд, балки фариштагон бандагони иззатманди Худованданд. Онҳо ба сабаби итоат, ибодат, фурутанӣ, ҳурмат ва гиромидошти Офаридгори худ, назди Парвардигори олам арҷманду волоқадранд.

لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ

Лā ясбиқӯнаҳӯ би-л-қавли ва ҳум би амриҳи яъмалӯн. 27.

**27. ба ҳеҷ сухан бар Худо пешдастӣ намекунанд ва онҳо ба
фармони Вай кор мекунанд.**

Худованд сифати фариштагонро дар ин оят баён намуда фармудааст, ки итоаткорӣ ва одоби онҳо чунон аст, ки онҳо ҳеҷ сухане аз худ то Ҳақ таъоло онро нагӯяд ё онҳоро ба гуфтани он амр накунад намегӯянд. Фариштагон фақат он кореро мекунанд, ки Худованд ба он дастур диҳад. Онҳо ба Ҳақ таъоло дар ниҳояти итоат қарор доранд, суханашон тобеъи сухани Парвардигор аст, амалашон низ ба амри Вай асос ёфтааст.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ أَرَادَ وَيُحْيِي

مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ

**Яъламу мā байна айдиҳим ва мā халфаҳум ва лā
яшфаъӯна иллā ли маниртаъо ва ҳум-м мин хашятиҳи
мушфиқӯн.28.**

**28. (Худо) он чиро, ки дар пеши рӯи онҳо ва он чиро, ки паси
пушти онҳост, медонад ва шафоъат намекунанд, магар барои**

касе, ки (Худо аз ӯ) хушнуд шудааст. Ва онҳо аз тарси Худо дар изтиробанд.

Худованд дар ояти мазкур ба мо хабар додааст, ки он чиро, ки фариштагон дар гуашта иҷро кардаанд ва он чиро, ки дар оянда амал хоҳанд кард, медонад ва ҳам аз дунёи онҳо бо хабар аст ва ҳам аз охирати онҳо. Пас онҳо ҳеҷ амалеро анҷом намода ва ҳеҷ суханеро нагуфтаанд ва намеғўянд, магар ин ки Худованд онҳоро медонад. Ҳар дастуре барои амал ё сухане барои фариштагон бошад, мувофиқи ҳикмати Аллоҳ таъоло хоҳад буд. Рӯзи қиёмат барои касе онҳо шафоъат намеkunанд, магар аз касе, ки аҳли имон бошад ва барои шафоъат кардан Худо аз ӯ розӣ бошад.

Абдуллоҳ ибни Аббос (р) фармудааст, ки касонеро, ки дар дунё калимаи таййиба - **«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُулُ اللَّهِ»**-ро ба забон гуфта, ба дил тасдиқ карда бошанд, фариштагон бо иҷозати Парвардигор шафоъат меkunанд. Зеро фариштагон бо сабаби огоҳие, ки нисбат ба шаъни Худованд доранд, аз тарси ӯ дар изтиробанд ва наметавонанд бо ихтиёри худ касеро шафоъат kunанд.

وَمَنْ يُّقِلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهُ مَنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ

نَجْزِي الظَّالِمِينَ

❖Ва ма-й яқул минҳум иннӣ илāху-м миñ дӯниҳи фа зāлика наҷзиҳи Ҷаҳаннам. Казāлика наҷзи-з-зōлимин. 29.

29. Ва ҳар кӣ аз онҳо бигўяд: «Ман ба чуз ӯ Худоям», Дӯзахро ҷазои ӯ медиҳем. Ситамгаронро ҳамчунин ҷазо хоҳем дод.

Дар қисми охири ояти қаблӣ аз банда будани фариштагон сухан ба миён омад. Ҳоло ояти мазкур аз холиқу ғолиб будани Худованд баҳс намуда фармудааст, ки ҳар касе (хоҳ билфарз аз фариштагон бошад ё ғайри онҳо) чунин бигўяд, ки ғайр аз Аллоҳ ман ҳам худои дигаре ҳастам ва ҳамроҳи Аллоҳ бояд парастида шавам, он гўяндаро ба сабаби чунин сухане, ки гуфтааст, чунон ки гунаҳкорони дигарро ҷазо медиҳем, ба азоби Ҷаҳаннам ҷазо медиҳем. Дар ҷумлаи охир Худованд фармудааст, ки ҳамчунин мушрикнро, ки ба худ ва дигарон зулм кардаанд, ба азоби саҳти Дӯзах сазо хоҳем дод.

أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

А-ва лам яра-л лази́на кафарӯ анна-с-самāvāti ва-л-арза кāнатā ратқан фа фатақнāхумā. Ва чаъалнā мина-л-маи кулла шай-ин ҳаййин а-фа лā юьминун. 30.

30. Оё кофирон надиданд, ки осмонҳо ва Замин баста буданд, пас, инҳоро во кардем ва аз об ҳар чизи зиндаро пайдо кардем? Оё имон намеоранд?

Муфасссирони олиқадр дар шарҳи калимаҳои арабии «ратқ» (пайвастагӣ) ва «фатқ» (ҷудой) ки дар ин оя зикр шудаанд, суҳанҳои бисёр гуфтаанд. Бинобар фикри гурӯҳе аз онҳо маънои «ратқ» бо ҳам баста, омехта аст ва маънои калимаи «фатқ» кушода аст. Дар натиҷа маънои мухтасари ояи мазкур, валлоҳу аълам, чунин аст, ки Худованд ба кофирон ва мушрикони бо саволи инкорӣ муроҷиат намуда, бо сарзанишу маломат диққати онҳоро ба аҷоиботи офаридаҳои Худ дар оламе, ки инсонҳоро ихотақунанда аст, ҷалб намуда, гуфтааст, ки оё ин кофирон намедонанд, ки осмонҳо ва замин (қаблан) бо ҳам баста (дар якдигар омехта, бо ҳам часпида, якто) буданд, пас Мо онҳоро (аз ҳам) кушодем (ва аз осмон борон боронидем) ва аз об ҳар чизи зиндаро офаридем?

Пас, аз мушоҳидаи олами ҳастӣ «чаро онҳо имон намеоранд?»

Мухтасаран фикри муфасссир, саҳобаи бузург Абдуллоҳ ибни Аббос (р) дар шарҳи мазмуни ояи мазкур чунин аст: ... дар марҳилаи ибтидо осмонҳо ва Замин аз якдигар ҷудо набуданд. Холиқи муқтадир ҳар дуру аз ҳам ҷудо кард. Пас аз ҷудой ҳар як ба тарзи ҷудогона муташаккил гардиданд, вале дар ин ҳол боз ҳам «баста» буданд, ба ин маъно, ки на аз осмон борон меборид ва на дар Замин наботот мерӯид. Билохира Худованд барои фоидаи махлуқоти худ аз Осмон борон боронид ва дар замин наботот рӯёид. Аз он ҷое, ки Қуръон китоби як аср нест, балки дар тамоми асрҳо барои инсон раҳнамо ва роҳкушо аст, фикри гурӯҳе аз мутахассисони муосири табиатшиносӣ бо назардошти дастовардҳои илме, ки ба шарҳи ин қисми ояи мазкур марбут аст, чунин аст:

«Кайҳоншиносон оид ба пайдоиши кайҳони имрӯза ба хулосае омаданд, ки олами ҳастӣ бо тамоми он чи дар он ҳаст, дар марҳилаҳои ибтидоии пайдоиш дар як фазои маҳдуди хеле хурд ҷойгир бо ҳам омехта, часпида якто буд. Баъд таркиши бузург рӯй дод ва зарраҳои он чун моддаи аввала ба парокандашавӣ оғоз карданд. Бо мурури замон аз бо ҳам бархӯрии маҳсулоти таркиш, зарраҳо, атомҳо, ҷирмҳо, ситораҳо, сайёраҳо, қаҳкашон (галактика)-ҳо пайдо шуданд. Таъсири он таркиши бузург ҳоло ҳам идома дорад.

Мушоҳидаҳои олимон исбот кардааст, ки кайҳон беист васеъ шуда истодааст, ҳамаи ситораҳо ва қаҳкашонҳо ҳоло ҳам аз ҳамдигар ва аз маркази таркиши бузург бо суръати хеле бузург дур шуда истодаанд. Хулосаи илмии олимони муъосир хеле ҳайратовар аст, аммо ҳайратовартар он аст, ки ин хулоса бо ояти 47-уми сураи «аз-Зориёт» мувофиқ аст. Зеро Худованд дар он оят чунин хабар додааст: *«Ва осмонро тавонмандона барафроштем ва бе гумон мо тавсеъадиханда, (васеъкунанда)-гонем»*. Яке аз олимони машҳури асри XX Пол Девис, ки мусулмон нест ва аз таълимоти Қуръон беҳабар аст, чунин гуфтааст: «Суръати васеъшавӣ аз бузургии бӯҳронӣ боло рафта, ба кайҳон имконияти оддии озодшавиро аз қувваи ҷозибаи худ медиҳад ва кайҳон беист васеъ мешавад. Агар суръати васеъшавӣ каме сусттар мебуд, кайҳон ба худ фуру мерехт ва агар каме зиёдтар мебуд, моддаҳои кайҳон кайҳо аз ҳам пурра пош меҳӯрданд... Таркиши бузург – таркиши оддӣ нест, балки бо барномаи муайян таҳрезӣ шудааст». Дар давоми фикрронии худ Пол Девис иқрор шуда гуфтааст, ки Кайҳони ҳозира бо нозуқӣ, хеле моҳирона (чузъ-чузъ) аз тарафи Ақли Олӣ барномарезӣ шуда аст». Яъне омӯзиши дақиқи табиате, ки атрофи инсон аст, як инсони донишманди аз илми Қуръон беҳабарро ба хулосае овардааст, ки онро кайҳо 14 аср муқаддам, Худованд ба Пайғамбар (с) хабар дода аст. Оё ин Қуръон мӯъҷиза нест? Албатта мӯъҷиза аст.

Дар давоми оят Худованд фармудааст, ки ҳар чизи зиндари аз об паид овардем.

Ин қисми ояти мазкур дар тадқиқоти олимони илми зистшиносӣ (биология) низ тасдиқи худро ёфтааст. Тадқиқоти илми зистшиносӣ ба хулосаи омадааст, ки ҳамаи мавҷудоти ба гурӯҳи «зинда»-ҳо дохилшаванда аз ҳуҷайра ё чанд ҳуҷайраҳо таркиб ёфтаанд. Дар таркиби ҳамаи ҳуҷайраҳои зинда микдоре об мавҷуд аст. Об муҳити асосиест, ки дар он қисмҳои таркибии ҳуҷайра фаъолият мебаранд. Агар бо василаи об аз ҳуҷайра берун

гардад, ҳуҷайра аз фаъолият боз мемонад. Ҳангоми омӯзиши таърихи инкишофи Замин ва мавҷудоти зинда олимони табиатшинос ба хулосае омаданд, ки аввалин нишонаҳои организмҳои зинда дар оби баҳрҳо ба вуҷуд омада, баъд ба дигар қисмҳои Замин гузаштаанд.

Ин аст хулоса ва фишурдаи тадқиқоти зистшиносон доир ба ин мавзӯ, ки ҳоло маълуму машҳур аст. Ин натиҷаро олимоне ба даст оварданд, ки аз ин ояти Қуръон хабаре надоштанд. Аммо 14 қарн пеш Офаридгори олам ҳақиқати офариниши мавҷудоти зиндаро дар ояти мазкур хабар дода буд. Бе ихтиёр меғӯем: «Аллоҳу Акбар!!»

Хулоса, агар тамоми тадқиқоти илмҳои замони муъосирро, ки ба ояти мазкур дахл доранд, ҷамъоварӣ кунем, ҷилд-ҷилд китоб мешавад. Оё бо тарзи мухтасар баёни ин ҳама маълумотҳои беохир, дар ин оят ҳайратовар нест? Оё баъди дарки ҳама ин ҳақиқатҳо ҳақ ба ҷониби Офаридгори олам нест, ки дар охири ояти мазкур фармудааст: «Оё онҳо (олимони мутафаккирон) имон намеоранд?».

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا

لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ

Ва ҷаъалнā фи-л-аръи равāсия ан тамидā биҳим ва ҷаъалнā фихā фиҷāчан субула-л лаъаллахум яҳтадун. 31.

31. Ва дар Замин кӯҳҳоро пайдо кардем, то мабодо Замин онҳоро (сахт) бичунбонад ва дар он ҷо роҳҳои кушода пайдо кардем, то бошад, ки онҳо роҳ ёбанд.

Дар ин оят ҳам ҷалби диққати хонанда ба муъҷизаҳои Офаридгор идома дошта, яке аз марҳилаҳои таърихи офариниши Замин барраси шудааст. Бинобар натиҷаҳои тадқиқоти олимони Заминшинос (геолог), дар марҳилаи муайяни офариниш, сатҳи Замин хеле ноором буд. Хурӯш ва ҷӯшиши вулқонҳо (танӯроташҳо) ва заминларзаҳо дар сатҳи Замин имконияти ҳаётро маҳдуд менамуданд. Заминшиносон сабаби зоҳирии нооромӣҳоро дар он марҳала дар моеъ будани ҳаста (ядро)-и Замин, тунук ва ноустувории қишри сатҳи болои он медонанд. Ба фикри онҳо таносуби қувваҳо байни ҳастаи пурҳарорати Замин ва қишри болоӣ дар мувозинат набуд..

Худованди Раҳмон дар ояти мазкур фармудааст, ки барои барқарор кардани мувозинат байни қишрҳои Замин, кӯҳҳои бузург ва вазнинро офаридем, то Замин аз ларза боз монда ва ором гардад. Ҳамчунин байни кӯҳҳо тарқишҳо (дарраҳо)-ро офаридем то махулоқот аз онҳо ҳамчу роҳ истифода баранд.

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرَضُونَ ﴿٣٢﴾

Ва ҷаъална-с-самъа сақфа-м маҳфузӯ. Ва ҳум ъан айъатиҳа муъризуън. 32.

32. Ва Осмонро сақф (бом)-и нигоҳдошташуда сохтем ва онҳо аз нишонаҳои осмонӣ рӯйгардонанд.

Ояти мазкур диққати хонандаро ба аҷоиботи офаридаҳои Худованд ва ба маълумотҳои зерин ҷалб намудааст. Калимаи «сақф» одатан маънои шифти манзилро ифода менамояд. Сақф вазифаи ғимоягарӣ аз гармои Офтоб, борон, барф ва ғайраро иҷро менамояд. Калимаи «маҳфуз» маънои нигоҳдошташударо дорост.

Калимаи «само»- осмонро ифода менамояд. Калимаи «осмон» қисми болои Заминро ифода мекунад. Қабатҳо осмон номҳои ба худ хос ва хосиятҳои гуногун доранд, масалан атмосфера, ионосфера в. ғ. Атмосфера (қабати поёӣ). Ионосфера – қабатест иборат аз газҳои заряднок – ионҳо. Магнитосфера (қабати соҳиби майдони магнитии атрофи Замин). Ҳарчанд баъд аз Магнитосфера то охири кайҳон дарбаргирандаи маънои мафҳуми осмон аст, мо аз дигар қабатҳо фақат Ионосфера ва Магнитосфераро баррасӣ менамоем.

Хулоса, ҳар лаҳза аз Офтоб ва аз кайҳон ба сӯи Замин зарраҳо ва нурҳои соҳиби энергия бо суръати хеле баланд, ки барои махлуқоти зинда ҳалокатоваранд, меборад. Хушбахтона, ҳар қабати осмон чун сақф (шифт) сатҳи Заминро аз ин борони таркибаш мухталифи марговар ғимоя мекунад. Зарраҳои заряднок қад-қади хатҳои магнитӣ тоб хӯрда, ба дигар самт мераванд. Масалан нурҳои фавқӣ бунафш (ултрабунафш)-и кӯтоҳмавҷ дар қабати болои ионофсера, қабати озонӣ нигоҳ дошта мешаванд.

Чирмҳои хурд (астероид, метеороҳо) дар қабати ғавси ҳаво (атмосфера) аксаран сӯхта нобуд мешаванд. Мутаасифона аксари мардум дуруст тадаббур андеша намекунанд, то аз мавҷудият ва ваҳдонияти Холиқи якто пай баранд.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾

Ва Ҳува-л-лазӣ халақа-л-лайла ва-н-наҳара ва-ш-шамса ва-л-қамара куллун фӣ фалаки-й-ясбаҳун. 33.

33. Ва Ёст он (Худо), ки шаб ва рӯзро офарид ва ҳамчунин Хуршед ва Моҳро, ҳар яке (аз он) дар Осмон шино мекунад.

Ояти мазкур давоми хабарҳо дар бораи офариниши кайҳон буда, оид ба системаи Офтобӣ, ки Замин қисми таркибии он аст, маълумотро дарбар гирифтааст.

Илми Астрономия (Нуҷум)-и имрӯза (асри XXI) муайян намудааст, ки ивазшавии шабу рӯз ва ҳаракати зоҳирии Офтобу Моҳ аз мавқеи ҷойгиршавии се ҷирм (Моҳ, Замин ва Офтоб) ва ҳаракати онҳо вобаста аст. Офтоб аслан яке аз ситораҳои бешуморест, ки Худованд онро офаридааст. Замин ҳам яке аз сайёраҳои Офтоб аст. Моҳ сайёраи Замин аст. Моҳ атрофи Замин аз рӯи мадор (хатти) муайян дар 29,5 шабонарӯзу 3,8 сония як бор, Замин ҳамроҳи Моҳ атрофи Офтоб дар як сол як маротиба, Замин гирди меҳвари худ дар 24 соат як маротиба, ҳамчунин Офтоб ҳамроҳи сайёраҳояш аз рӯи мадори муайян тақрибан дар 50 миллион сол 1 маротиба гирди маркази Қаҳқашон (Галактика)-и мо давр мезанад.

Қисми Замин, ки бо нури Офтоб равшан мешавад рӯз аст ва қисми норавшан, шаб аст. Худованд ин ҳаракатҳоро муназзам офарид, аз ин рӯ ивазшавии шабу рӯз муназзам аст.

Моҳ аз худ нур намебарорад. Вай нури Офтобро инъикос менамояд. Аз сабаби он, ки равшании нури инъикосшуда аз равшании Офтоб суст аст, нури Моҳ фақат шабона мушоҳида мешавад.

Он чи нақл шуд, натиҷаи илми имрӯза аст, ки дар 300 соли охир бо истифода аз асбобҳои дақиқсанҷ ба даст омадааст.

Ҳайратовар он аст, ки ин натиҷаҳо бо хабаре, ки дар ояти мазкур мавҷуд аст ва онро Худованд 1400 сол муқаддам ба тарзи мухтасар ва пурмаъно баён намудааст, мувофиқанд.

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِن مِّنْ فَهْمٍ الْخُلْدُونَ ﴿٣٤﴾

Ва mā ҷаъалнā ли башари-м мин қаблика-л-хулд. А-фа им митта фаҳуму-л-хolidун. 34.

34. Ва ҳеҷ одамиро пеш аз ту умри ҷовидона надодаем. Оё ту агар бимириӣ, онҳо ҳамеша бошандагонанд?

Худованд дар ояти мазкур ба Расулуллоҳ (с) муроҷиат намудааст, ки ай Муҳаммад (с), ҳеҷ инсонро қабл аз ту дар дунё абадӣ қарор надодаем. Оё агар ту бимириӣ, онҳо баъд аз ту дар дунё ҳамеша ҷовидон хоҳанд монд? На, ҳаргиз чунин нахоҳад буд, балки ҳама ба дору-л-фано роҳ пеш мегиранд.

Муфасссирон дар эзоҳи ояти мазкур гуфтаанд, ки мушрикони Макка орзу мекарданд, ки Расулуллоҳ (с) зудтар вафот кунад. Худованд дар ин оят ба ин орзуи бечои онҳо ҷавоб дода аст, ки агар ҳадафи шумо ин аст, ки вақте Муҳаммад (с) вафот кунад, ба мардум бигӯед, ӯ (с) Расул ва Пайғамбар набуд, агар Пайғамбар мебуд, чаро мурд? Ё орзуи шумо он бошад, ки марги Муҳаммад (с) боиси аз байн рафтани Исломи гардад? На! Бояд шумо (мушрикони) бифаҳмед, ки вафот кардан ба кори пайғамбарӣ ҳеҷ зиддияте надорад. Ҳарду метавонанд дар як шахс ҷамъ шаванд. Чи тавре ки пайғамбарони пеш аз даври шумо вафот карданд ва дар ҳақ будани пайғамбарии онҳо шубҳае ворид нашуда аст, мутмаин бошед, баъд аз вафоти Муҳаммад (с) дар ҳақ будани пайғамбарияш ва ҳақ будани дини Исломи ҳеҷ шубҳае ворид нахоҳад шуд. Алҳамдулиллоҳ, таърихи дини Исломи ба ин гуфтаҳо гувоҳ аст. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبَلُّوكُم بِالشَّرِّ وَالْحَيْرِ فَتْنَةً ۖ وَإِلَيْنَا

تَرْجَعُونَ

Куллу нафсин^о зъикату-л-маёт. Ва наблукум би-ш-шарри ва-л-хайри фитната-в ва илайна турҷаъун. 35.

35. Ҳар нафс чашандаи марг аст ва шуморо ба сахтию осудагӣ имтиҳон мекунем ва ба сӯйи мо бозгардонида мешавед.

Агар мушрикони ва кофирони интизори марги ту бошанд, онҳо бояд бидонанд, ки ҳама мавҷудоти зинда чашандаи марганд. Рӯзе мерасад, ки онҳо ҳам мемиранд. Пас, набояд дар интизории марги ту хурсандӣ дошта бошанд.

Дар давоми оят Худованд фармуд, ки шуморо бо гирифтори кардан ба бадиҳо ва ноил гардонидан ба некиҳо озмоиш мекунем. Абдуллоҳ ибни Аббос (р) фармуданд: «Шуморо ба осонӣ ва сахтӣ,

саломатӣ ва беморӣ, тавонгарӣ (сарватмандӣ) ва фақр, ҳалол ва ҳаром, тоъат (фармонбардорӣ) ва маъсият (сарпечӣ), ҳидоят (роҳнамоӣ) ва залолат (роҳгумзадагӣ) меозмоем, то бубинем, ки шукр ва сабри шумо чӣ гуна аст».

Хушбахтона, баъзе аз мардум дар чунин озмоишҳо (сахтиҳо) сабр мекунад, бадохатан ба ёди Худо меафтанд, тавба мекунад, аз Худо ёрӣ меҷӯянд, ибодаташон бештару беҳтар мегардад ва бо ёрии Худованди карим он душвориҳоро бо муваффақият паси сар мекунад.

Мутаассифона, санҷиш бо неъматҳо аз санҷиш бо маҳрумиҳо ба маротиб душвортар аст. На ҳама аз уҳдаи он имтиҳон мебароянд. Зеро неъматҳои фаровон дар паи худ фориғболӣ, ғурур, худбоварӣ ва ғафлат ба бор оварда инсонро аз шукр ва ибодати Худованд дур мегардонад. Ҳазрати Умар (р) дар ин мавзӯ чунин гуфтаанд: «Мо бо машаққатҳо озмуда, шудем, сабр карда тавонистем, вале вақте ки ба айшу ишрат мубтало шудем, натавонистем дар ивази онҳо сабр кунем».

Хулоса, бояд инсон дар машаққатҳо босабр ва дар неъматҳо шукргузор бошад, зеро ҳама ба зудӣ ба сӯи Худованди бузургу тавоно барои бозпурсӣ ва подоши амалҳо бозгардонида мешаванд.

وَإِذَا رَأَوْاكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوءًا أَهَذَا الَّذِي

يَذْكُرُ الْهَيْتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمَنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾

Ва изā раāка-л-лазӯна кафарӯ ий яттахизӯнака иллā ҳузуван а-ҳāза-л-лазӯ язқуру āлиҳатакум ва ҳум бизикри-р-Раҳмāни ҳум кāфирӯн. 36.

36. Ва чун кофирон туро бубинанд, наменигаранд туро, магар бо тамасхур (меғӯянд): «Оё ин он шахс аст, ки маъбудони шуморо ба бадӣ ёд мекунад?». Ва ҳол он ки онҳо ёди Раҳмон (Худо)-ро мункиранд.

Дар баёни сабаби нузули ояти мазкур муфасссирон чунин гуфтаанд: «Расули Худо (с) аз канори Абӯ Ҷаҳл ва Абӯ Суфён дар ҳоле, ки он ду бо ҳам машғули гуфтугӯ буданд, мегузаштанд. Абӯ Ҷаҳл хандиду ба Абӯ Суфён гуфт: «Ин ҳамон (паёмбар) тоифаи бани Абдуманноф аст?!» Абӯ Суфён хашмгин гашт ва гуфт: «Оё мункари он ҳастед, ки аз бани Абдуманноф паёмбаре маъбус

гардад?». Расули Худо (с) сухани он дуру шуниданд, пас рӯй ба Абӯ Ҷаҳл намуд бо таҳдид ба ӯ гуфт: **«Ман туро ҳеч аз саркашӣ ва муҳолифат дастбардор намебинам, то он чи ба амакат Валид ибни Муғира расид, ба ту низ ҳамон бирасад»**. Сипас рӯй ба Абӯ Суфён карда фармуданд: **«Аммо ончиро, ки ту гуфтӣ (дифоъ аз банӣ Абдуманноф), ба ангезаи нанги қабилави буд»**. Ҳамоно ояи мазкур нозил шуд. Худованд дар он фармуд, ки ин мардум аз натиҷаи корҳо ғофиланд ва бо тамасхуру таҳқир бар Пайғамбар (с) истеҳзо намуда меғӯянд, ки оё ҳамин шахс аст, ки маъбудон (бутҳои аз сангу чӯб сохташуда)-и шуморо ба бадӣ зикр мекунад? Аммо худашон, аз зикри маъбуди ҳақиқӣ (Аллоҳтаъоло), ҳатто аз зикри номи «Раҳмон» (исми сифати Аллоҳтаъоло) шарм надошта, сар метобанд ва китоби барҳаққи Ӯ таъолоро инкор мекунанд. Дар ҳоле ки дар асл онҳо сазовори таъну тамасхур ва сарзаниш буданд, на Набии Раҳмат (с).

خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُورِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ

Хулиқа-л-инсāну мин ъачал. Са урӯкум айāтӣ фа лā тастаъчилун. 37.

37. Офарида шуд одамӣ аз шитоб, ба шумо нишонаҳои Ҳеширо нишон хоҳам дод, пас, аз Ман бо шитоб талаб макунед!

Оид ба сабаби нузули ояти мазкур муфасссирон гуфтаанд, ки ояти мазкур дар бораи қабилаи Қурайш, вақто ки онҳо азоби Илоҳиро бо шитоб талабиданд, нозил шудааст.

Бинобар гуфти онҳо (муфасссирон) ибораи «инсон аз шитоб офарида шудааст» ғояи муболиға аст, яъне дар инсон бесабрӣ ва шитобзадагӣ чунон бисёр ва тамкину оромӣ чунон кам аст, ки гӯё ӯ аз шитоб офарида шудааст. Хулоса, инсон доимо шитоб дорад, меҳоҳад ки бисёр чизҳо ҳарчанд, ки зиёновар ҳам бошанд, аз замони муқаррарӣ зудтар воқеъ шаванд.

Хулоса, чун мушрикони хабар дода мешуд, ки дар ивази саркашӣ ва беҳаёгиятон ба балову азоби Илоҳӣ гирифтор хоҳед шуд, дар посух онҳо бо истеҳзо талаб мекарданд, ки агар шумо ҳақ бошед ва мо воқеъан мустаҳиққи азоб бошем, пас чаро азобро фавран бар сари мо ворид намегардонед?

Дар давоми ояти мазкур Худованд фармудааст, ки сабр кунед, ба зудӣ ҳангоми омадани азоб ба шумо нишонаҳои қаҳри Худ ва сазои шуморо вонамуд мекунем. Бо шитобзадагӣ (онро) аз

Ман нахоҳед, зеро азоб қабл аз вақт намеояд ва аз вақти омаданаш таъхир ҳам намешавад.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

Ва яқулуна матā ҳāза-л-ваъду ин кунтум содиқин. 38.

38. Ва мегӯянд: «Агар ростгӯй ҳастед, ин ваъда кай хоҳад буд?».

Одатан аз рӯи инкор кофирон гуфтанд ва хоҳанд гуфт, ки шумо (мусулмонон) мегӯед, ки қиёмат меояд ва кофирон абадӣ дар Дӯзах афканда мешаванд, охир ин ваъдаи шумо кай иҷро мешавад?

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكْفُوتُ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارُ وَلَا عَنْ

ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٣٩﴾

Лав яъламу-л-лазӯна кафару ҳӯна лā якуффӯна ъан вучӯҳиҳиму-н-нāра ва лā ъан зӯҳӯриҳим ва лā ҳум юнсарун. 39.

39. Агар кофирон сурати ҳоли он вақтро, ки аз рӯйҳо ва аз пуштҳои ҳеҷ оташро боздошта натавонанд ва онҳо нусрат дода намешаванд, бидонанд (чунин намегуфтанд).

Ояти мазкур ҷавоби саволи тамасхури мушрикон аст, ки ба сабаби ҷаҳлу нодонӣ азобро дар андешаашон соддаву саҳл меҳисобиданд ва бидуни андеша сухан мекарданд.

Дар давоми оят Худованд фармудааст, ки ҳангоме ки азоб (оташ) аз ҷаҳор тараф онҳоро ихота кунад, аз ҳеҷ ҷониб онро ҳатто аз рӯйҳои худ ва на аз пуштҳои худ дур карда натавонанд ва на аз касе ба онҳо мададе расад, то азобро аз онҳо бартараф кунад, агар инро мефаҳмиданд, асло бо масхарабозӣ чунин суханро намегуфтанд.

بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٤٠﴾

Бал таътиҳим бағтатан фа табҳатухум фа лā ястатӣӯна раддаҳā ва лā ҳум юнзарун. 40.

40. –балки қиёмат ба онҳо ногаҳон биояд, пас, онҳоро ҳайрон гардонад ва онро аз худ дафъ карда натавонанд ва онҳо муҳлат дода нашаванд.

Ояти мазкур давоми ояти қаблӣ буда, Худованд дар ин фармудааст, ки балки азоби оташи Дӯзах (ё қиёмат) ба онҳо ба таври ногаҳонӣ ва фаврӣ мерасад. Онҳо дар он ҳолат ба тавре ғофилгир мешаванд ва чунон саросемаву даҳшатзада мегарданд, ки дасту по гум мекунанд, намедонанд чӣ кор кунанд ва наметавонанд он азобро аз худ баргардонанд. Илова бар ин ба онҳо мӯҳлат дода намешавад, то тавба кунанд, ё узре пеш оваранд. Пас, дар он рӯз сари худро ба кучо мезананд?

وَلَقَدْ أَسْتَهْزِئُ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا

كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤١﴾

Ва лақад-истухъзиа би русули-м миъ қаблика фаҳқақа би-л-лазӣна сахирӯ минҳум-м ма кәнӯ биҳи ястаҳзиун. 41.

41. Ва ҳаройина, ба пайгамбарони пеш аз ту тамасхур карда шуд, пас, азоби он чӣ ба он пайгамбаронро тамасхур карданд, касонеро фаро гирифт, ки тамасхур мекарданд.

Аллоҳтаъоло дар ин оят ба пайғамбари Худ -Муҳаммад (с) тасалли дода фармудааст, ки агар ин гурӯҳи мушрик Ту (с)-ро мавриди истехзо қарор доданд, дилгир машав, бидон, ки умматҳои пешин низ бо паёмбарони худ ҳамин равишро пеш гирифта, нисбат ба шаъну шараф ва мақоми онҳо беҳурматӣ изҳор карданд. Дар охир онҳо самараи истехзои худро чашиданд. Чазои истехзояшон гиребонгирашон шуд ва аз азоби Илоҳӣ ҳеҷ паногоҳе наёфтанд, ки ба он ҷо фирор кунанд. Ояти мазкур ваъдаест, ки оқибати рафтори мушрикони замони Расулуллоҳ (с) мисли оқибати кори тамасхуркунандагони анбиёи пешин низ хоҳад шуд.

قُلْ مَنْ يَكْلَأُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَنِ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ

مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾

**Қул ма-й яклаукум би-л-лайли ва-н наҳāри мина-р-Раҳмāн.
Бал ҳум ъаъ зикри Раббихим-м муъризу̇н. 42.**

**42. Бигӯ: «Кӣ шуморо шабу рӯз аз уқубати Худои Раҳмон
нигаҳбонӣ мекунад?». Балки онҳо аз ёди Парвардигори ҳеши
рӯйгардонанд.**

Худованди Раҳмон дар ин оят ба Расулуллоҳ (с) фармудааст, ки бо сарзаниш ва тазаккур ба истехзокунандагон савол деҳ ва ба онҳо бигӯ, ки ҳаст Зоти дигаре, ки ҳангоми омадани азоб, шабона ё рӯзона аз қаҳри Худои раҳмон шуморо нигаҳбонӣ кунад ё наҷот диҳад? Посух ин аст, ки ҳеҷ кас нест! Ин маҳз раҳмати васеи Ӯст, ки фавран азоб нозил намекунад. Бояд одамӣ бо камоли аҷз аз қаҳр ва ғазаби чунин Худои раҳмону раҳиму ҳалим ва қаҳҳор битарсад. Дар давоми оят Аллоҳ таъоло фармудааст, ки онҳо ҳифозати Илоҳӣ (ҷ.ҷ.)-ро ҳеҷ эътироф надоранд ва ҳис ҳам намекунанд. Айшу ишрати неъматҳои зиндагии бароҳати дунё ва амниятӣ осоиштагӣ онҳоро аз ёди Парвардигор ғофил сохта аст. Аз ин сабаб аз каломи Худо ва аз насиҳатҳояш рӯйгардонанд, дар он намеандешанд ва аз он панде ҳам намегиранд.

أَمْ لَهُمْ ءَالِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا

هُمْ مِّنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾

**Ам лаҳум āлиҳатун тамнаъухум-м мин дунинā. Лā
ястат̃иъуна на̃сра а̃нфусихим ва лā ҳум-м миннā
юс̃ҳабун. 43.**

**43. Оё ғайри Мо маъбудоне ҳастанд, ки аз мусибатҳо онҳоро
нигоҳ медоранд (ҳол он ки) онҳо наметавонанд худро ва на
онҳоро нусрат диҳанд ва на онҳо аз уқубати Мо бо
ҷамъияташон маҳфуз бимонанд?!**

Ояти мазкур бо унвони савол муроҷиат ба мушрикони буда, пурсидааст, ки оё ғайр аз Мо худоёни дигаре ҳам дар назди онҳо (мушрикони) вуҷуд доранд, ки дар баробари Мо аз онҳо дифоъ карда, аз азоби мазкур онҳоро наҷот диҳанд? Он сохтахудоҳо аз кучо метавонанд аз ин азоб ҷилавгирӣ кунанд? Бечорагӣ ва дармондагии худоёни ҳаёлиашон ба ҳадде аст, ки ҳатто наметавонанд, ба худ ёрӣ диҳанд ва худро ҳимоя кунанд. Он худоёни ҳаёли аз ҷониби Аллоҳтаъоло мадад намеебанд ва ҳимоя

намешаванд, пас чӣ гуна метавонанд дигаронро ёрӣ диҳанд ва муҳофизат кунанд?

بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلَاءِ وِءَابَاءَهُمْ حَتَّى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَا

نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾

**Бал маттаънā ҳаулāи ва āбāахум ҳаттā тола
ъалайҳиму-л-ъумур. А-фа лā яравна аннā наъти-л-аръа
найқусӯхā мин атрoфихā. А-фа ҳуму-л-ғoлибун. 44.**

**44. Балки баҳраманд сохтем онҳоро ва падарони онҳоро, то
вақте ки бар онҳо муддати умр дароз шуд. Оё намебинанд, ки Мо
Замин (-и куфр)-ро дарғирифт мекунем ва аз ҷонибҳои он
мекоҳем, оё онҳо (чӣ гуна) ғалабакунандагонанд?**

Ба вучуди ин далелҳои равшану раднашаванда мушрикони он аср ҳозир набуданд ҳақиқатро бипазиранд. Иллат ин нест, ки дар далелҳои овардашуда нуқсон вучуд дошта бошад, балки иллати аслии он аст, ки инҳо (мушрикони Макка)-ро ва падарону аҷдоди онҳоро дорои зиндагонии комил, сарват ва қудрат гардонидем, то ин ки онҳо муддати тӯлонӣ авлод ба авлод дар ҳолати айшу оромӣ қарор гирифтанд. Ҳеҷ садамаи азоби Илоҳӣ онҳоро такон надод. Онҳо гумон карданд, ки пайваста дар нозу неъмат хоҳанд монд. Онҳо аз ин ҳолату ишрати худ мадҳӯш гашта, гӯё чашмҳояшон кӯр, гӯшҳояшон кар, гирифтори ғафлат шуда, пайғоми Ҳақ таъолоро нашониданд ва аз пазируфтани панд ва насиҳати пайғамбарон рӯ гардониданд. Мушрикон чаро наменигаранд, то ин ҳақиқатро, ки амри Илоҳӣ ҳамеша ғолиб ва дигарон оҷизанд, бубинанд? Оё надиданд, ки Ислом дар сарзамини Араб рӯ ба афзоиш ниҳод ва куфр рӯ ба завол аст? Замини Араб оҳиста-оҳиста барои кофирон танг шуд, ҳукуматҳо ва раёсаташон рӯ ба инқироз ниҳод! Оё ин рӯйдодҳои возеҳ ва ошкорро мушоҳида намуда, оқибати амали худро дида наметавонанд? Оё бо ин ҳол умедворанд, ки бар Пайғамбар (с) ва мусулмонон ғолиб хоҳанд гардид? Ҳаргиз пирӯз нахоҳанд шуд.

قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا

يُنذَرُونَ ﴿٤٥﴾

**Қул иннамъ унъирукум би-л-ваҳй. Ва лā ясмаъу-с̣ с̣умму-д-
дуъāа изā мā юнъару̣н. 45.**

45. Бигӯ: «Ҷуз ин нест, ки шуморо бо (мазмуни) ваҳй метарсонем». Ва карон чун тарсонида шаванд, (ҳол он ки) овози хонданро намешунаванд.

Худованд дар ин оят ба Расулulloҳ (с) фармудааст, ки бо вучуди шунидани ин қадар далелҳои раднашаванда аз рӯи ҷаҳлу нодонӣ боз мушрикони бо шитоб талабгори воқеъ гаштани азоб бошанд, ба онҳо бигӯ, ки вазифаи ман ин аст, ки бо василаи ваҳйи Илоҳӣ аз оқибати амалҳоятон шуморо ҳушдор медиҳам, насиҳат кунам. Аммо аз худам ба он чизе илова ва ё аз он чизеро кам намекунам. Агарчи ин гуна даъват барои ҳама кофӣ аст, локин вақте ки мушрикони ба сӯи ҳақ даъват ё аз азоби илоҳӣ тарсонида мешаванд, истехзо мекунанд. Гӯё онҳо каранд ва даъвату насиҳатро дуруст намешунаванду панд намегиранд.

وَلَيْنَ مَسْتَهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا

ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾

**Ва ла им массатҳум нафҳату-м мин ъазāби Раббика ла
яқулунна йā вайланā иннā куннā зōлим̣ин. 46.**

46. Ва агар андаке аз уқубати Парвардигори ту ба онҳо расад, ҳаройина, мегӯянд: «Эй вой бар мо! Ҳаройина, мо ситамгор будаем».

Дар ояти мазкур баёни сифати мушрикони идома дорад, яъне кариини ин мардум, ки худро қасдан аз шунидани ҳақ ношунаво сохта буданд, фақат то он вақт давом дорад, ки такони амалии ваъдаҳо ба онҳо дода шавад. Агар каме аз нишонаҳои қаҳр ва ҷазои азоби Илоҳӣ онҳоро дар бар гирад, фавран бедор мешаванд ва ба валвалаву вовайло пардохта, ба зулму ситами худ эътироф мекунанд ва қатъан мегӯянд: “Эй вой бар мо, бегумон мо ситамгор

будаем”. Вале чӣ суд, ки ин бедории маҷбурӣ ба ҳоли онҳо ҳеҷ суде надорад.

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ

كَانَ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَىٰ بِنَا حَٰسِبِينَ ﴿٤٧﴾

Ва назаъу-л-мавазину-л-қисста ли явми-л-қийамати фа ла тузламу нафсуи шай-а. Ва ин кона мишқола ҳаббати-м мин хардалин атайна биҳа. Ва кафā бина ҳāсибин. 47.

47. Рӯзи қиёмат тарозуи адлро дар миён ниҳем, пас, бар ҳеҷ кас ҳеҷ ситам карда нашавад, ва агар (амал) ҳамсанги донаи сипанд бошад, онро ҳозир кунем. Ва Мо Худ ҳисобрасиро, басандаем.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки Мо рӯзи Қиёмат барои санҷиши амалҳои бандагон тарозуи адолатро, ки рост, дуруст ва дақиқсанҷ аст, ба кор мебарем.

Дар шакли ҷамъ омадани калимаи тарозу ба чӣ маъност? Ба фикри Ибни Касир ва бештари олимони тарозуи адли Илоҳӣ дар рӯзи қиёмат як тарозу аст. Пас ба сиғаи ҷамъ «тарозуҳо» омадани он бо эътибори амалҳост. Зеро дар он рӯз амалҳои гуногун вазн мешаванд.

Аз амалҳои шахси нақор чизе коста ва чизе ба гуноҳи шахси бадкор афзуда намешавад, бигзор амалҳои анҷомшуда ба вазни як донаи хардал ночиз ҳам бошад, ба ҳисоб гирифта мешавад ва ҳамвазни он ҷазо, ё подош дода мешавад.

Дар охир Худованд бо таъкид гуфтааст, ки Мо ҳисобро дурусту маҳкам ва ҳар чи тамомтар барпо мекуем ва Мо барои муҳосиба кифоякунанда ҳастем, пас аз муҳосибаи Мо ниёзе ба ҳеҷ гуна ҳисоб ва китоб боқӣ намеронад.

Барои шарҳи муҳосибаи амалҳо дар ҳадиси шариф бо ривояти Имом Тирмизӣ аз ҳазрати Оишаи сиддиқа (р) омада аст, ки шахсе пеши Паёмбар (с) омад ва нишасту арз кард: “Ё Расулаллоҳ (с), ман ду ғулом дорам, ки маро тақиб (инкор) мекунад, дар муомилаҳо хиёнат меварзанд ва аз дастури ман сарпечӣ мекунад. Дар муқобил ман ҳам бо онҳо бад меғям ва бо дасти худ онҳоро мезанам, пас миёни ман ва ин ду ғулом ба чӣ шакл инсоф мебошад?”

Расули Худо (с) фармуд: **“Нофармонӣ ва хиёнат ва сарпечии онҳо вазн мешавад, сипас дашном ва ҳақорат, лату**

кӯби ту низ вазн мешавад. Агар сазои ту аз ҷурм (гуноҳ)-и онҳо камтар шуд, пас ин аз тарафи ту эҳсон ҳисоб мешавад ва агар (сазои ту) аз ҷурми онҳо зиёда шуд, пас ба қадри зиёдати аз ту қасос гирифта мешавад». Он шахс аз онҷо баланд шуд ва ҷудогона нишаст ва ба гиря даромад. Расулаллоҳ (с) ба ӯ гуфт: «Магар ту дар Қуръон ин ояро нахондаӣ «**Ва тарозуҳои адлро дар рӯзи қиёмат дар миён мениҳем**». Он шахс гуфт: «Акнун барои ман ҷуз ин чора нест, ки ман онҳоро озод карда, аз ғаму андӯҳи ин муҳосиба бе фикр шавам».

Худованд дар оятҳои баъдӣ (48,49,50) хабар додааст, ки силсилаи панду насиҳатдиҳӣ ва аз хавфу хатар огоҳонидани мардум аз давраҳои пеш то ин дам давом дорад.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَآءَ وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾

Ва лақад атайна Мӯсā ва Ҳарӯна-л Фурқона ва зийъа-в ва зикра-л лил муттақин. 48.

48. Ва ҳаройина, Мӯсо ва Ҳорунро Китоби файсалакунанда ва равшан ва панде барои парҳезгарон додем,

Муфасссирони олиқадор дар эзоҳи ояи мазкур гуфтаанд, ки мурод аз калимаи «Фурқон» дар ин ҷо Таврот аст, албатта Таврот асли. Фурқон яке аз сифатҳои Таврот низ ҳаст, ки ҳақро аз ботил, ҳалолро аз ҳаром, ҳидоятро аз гумроҳӣ ҷудо месозад. Он барои дилҳои муъминон дар торикиҳои нодонӣ ва ғафлат нур (равшанӣ) аст. Фақат парҳезгоронанд, ки аз он панд мегиранд. Фурқон ба маънои Қуръон низ меояд, сураи «Фурқон» ояти 1-ум. Ба маънои пирӯзиҳои мӯъҷизаосо ҳам омадааст, сураи «Анфол» ояти 41.

Парҳезгарон кӣоянд, ояти зер сифати онҳоро эзоҳ додааст.

الَّذِينَ تَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾

Ал-лазйна яхшавна Раббаҳум би-л-ғайби ва ҳум-м мина-с-сāъати мушфиқун. 49.

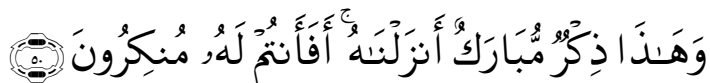
49. (парҳезгардон) касонеанд, ки аз Парвардигори хеш гоибона метарсанд ва онҳо аз қиёмат бимноканд.

Ояти мазкур давоми ояти қаблӣ буда, сифатҳои парҳезгоронро номбар карда гуфтааст, ки парҳезгарон шахсонеанд, ки ҳарчанд Худоро надидаанд, тарси Худо дар дили

онҳо чой дорад, зеро ба мавҷудияти Аллоҳтаъоло имони яқин доранд. Муфасссирон аз Ибни Аббос (р) нақл кардаанд, ки эшон гуфтанд: “Ҳарки ба ваҳдонияти Худои таъоло ва ба мавҷуд будани Биҳишту Дӯзах ва ба зинда гардонидан баъд аз миронидан ва ба ҳисоб ва мизон (тарозу) имон дошта бошад, ба дурустӣ, ки аз Худои таъоло ба ғайб (нодида) тарсидааст. Зеро онҳо медонанд, ки Парвардигори бузург, тавоно, одил ва олим доранд ва ба ивази ҳар амалҳояшон аз ҷониби Ӯ подоши мувофиқро соҳиб мешаванд.”

Дар идомаи оят дигар сифати парҳезгорон бо калимаи «мушфиқун» ифода ёфтааст: Мушфиқун шахсонеанд, ки дар онҳо тарс бо эҳтиёткорӣ якҷоя (тавҷам) аст.

Хулоса, парҳезгорон шахсонеанд, ки аз қиёмат, аз азоби он ва аз даҳшати он рӯз бимноқанд. Аз инрӯ дар амалҳои худ эҳтиёткору нигаронанд, ки мабодо, амали нодурусте аз онҳо содир нашавад ва онҳо аз насиҳат манфиат мегиранд.

Ва ҳазъи зикру-м-мубārакун анзалнāх. А-фа антум лаҳу мункирун. 50.

50. Ва ин Қуръон панде бо баракат аст, онро фуру фиристодем, оё шумо бар он мункир ҳастед?

Бо муқоиса ба оятҳои 48 ва 49, валлоҳу аълам, маънои ояти мазкур чунин аст. Чуноне ки гузашт, агар Таврот ҷудоқунанда, нур, панду андарз бошад, бе шакку шубҳа Қуръон ин сифатҳоро дар шакли олитар ва комилтару беҳтар дорост. Яъне Худованд гуфтааст, ки Мо ба Муҳаммад (с) Қуръонро фиристодем, чунон ки ба Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) Тавротро фиристодем. Муҳаммад (с) Қуръонро аз худ набофтааст. Қуръон барои касе, ки аз он панд мегирад, андарзе аст хучаста, мавъизаи бедорқунанда ва бисёр пурхайру пурбаракат ва нафъи азим дар онаст.

Дар охири оят Худои таъоло барои сарзаниш ва маломат бо ҷумлаи саволӣ ба мушрикони араб мурочиат карда гуфтааст, ки шумо эътироф мекунед, ки Таврот аз тарафи Ҳақ таъоло фуру фиристода шудааст, пас чӣ гуна Қуръонро мункир мешавад, ҳол он ки он низ аз тарафи Аллоҳ таъоло нозил шудаасту бешакку шубҳа ва беандоза китоби Илоҳӣ будани Он равшан аст?

Барои тасаллии хотири Пайғамбар (с), аз ояти 51-ӯм то 82-ӯми ин сура Худованд қиссаҳои Паёмбарони пешинро зикр намуд, то ин ки аз мочаро, мушкилот ва озмоишҳои бар сари онҳо омада

бохабар бошад ва дар таҳаммули азият ба онҳо пайравӣ кунад. Валлоҳу аълам.

﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴾

✽ **Ва лақад атайнā Иброҳи́ма рушдаҳу ми́н қаблу ва куннā биҳи́ ъāлимийн. 51.**

51. Ва ҳаройина, ба Иброҳим раҳёбии (муносибро) пеш аз (додани Таврот ба Мӯсо) додем ва ба аҳволи ӯ доно будем.

Дар ояти мазкур Худованд хабар додааст, ки дар ҳақиқат пеш аз он ки ба Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) Тавротро ва қабл аз он ки ба Муҳаммад (с) Қуръонро бидиҳем, муносиби қобилият рушду ҳидоят, тарзи муносиби раҳёбии хайри дунё ва динро ба Иброҳим (а) ато намудем. Зеро аз истеъдод ва камолоти илмӣ ва амалии ӯ (а) пурра бохабар будем. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

﴿ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴾

Из қола ли абиҳи ва қавмиҳи ма ҳāзиҳи-т-тамāшил-л-латӣ айтум лаҳā ъāкифӯн. 52.

52. Чун (Иброҳим) падар ва қавми худро гуфт: «Чист ин сурат (пайкар)-ҳо, ки шумо бар (парастии) он гирд меоед?».

Калимаи «тимсол» чизеро ифода мекунад, ки ба чизи дигаре аз офаридаҳои Худованд шабеҳсозӣ шуда бошад. Дар ояти мазкур истифодаи ин калима, валлоҳу аълам, ба маънои таҳқир омадааст. Хулоса, бутҳое, ки дар даври Иброҳим (а) парастии мешуданд шабеҳи ҳайвонҳо, паррандагон ва инсонҳо шаклдорӣ шуда буданд. Ба ривояте аз муфасссирон он бутҳо 72 ё 90-то буданд. Бузаргтарини онҳо аз тилло сохта шуда буд ва дар ҷои чашмҳояш ду гавҳари қиматбаҳоро гузошта буданд.

Ояти мазкур баёнгари рушд ва ҳидояти Худованд аст, ки ҳангоми хурдсолӣ ба Иброҳим (а) ато шуда буд.

Иброҳим (а) аз синни хурдсолӣ, ба инкори парастии муҷассамаҳо бархост ва бутонро таҳқир карда, ба падар ва қавми худ гуфт, ки ин бутон (тимсолҳо)-е, ки шумо ба парастии онҳо пойбанд шудаеду гирд омадед, чистанд? Онҳо...

قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عِبْدِينَ ﴿٥٣﴾

Қолу ваҷаднā āбāанā лаҳā ъāбиди́н. 53.

53. Гуфтанд: «Падарони худро (ҳамчунин) барои онҳо парастандагон ёфтем».

Дар посух падари Иброҳим (а) ва дигар бутпарастон гуфтанд, ки падарони худро дар ҳоле ёфтем, ки ин муҷасссамаҳоро парастиш мекарданд, пас, мо ҳам пайравӣ ва тақлид ба онҳо карда, бо роҳ ва равиши онҳо ба парастиши муҷасссамаҳо пардохтем. Ибни Касир гуфтааст: “Ҷуз амали падарони гумроҳи худ далели дигаре дар даст надоштанд.”

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٥٤﴾

Қола лақад кунтум айтум ва āбāукум фī зālāли-м муби́н. 54.

54. Гуфт: «Ҳаройшина, шумо ва падарони шумо дар гумроҳии ошкор будед».

Бинобар он ки мушрикони дар таъйиди қавли худ ҳеҷ шаҳодати ақлӣ ва нақлии бозътимодно надоштанд, Иброҳим (а) ба он бутпарастон гуфт, ки бо ин далел ҳақ будани дониши шумо исбот нашуд. Албатта, он қадар собит аст, ки падарони шумо низ мисли шумо гумроҳ ва беҳирад будаанд. Шумо ҳам бо тақлиди кӯр-кӯронаи аз онҳо, худро беҳуда табоҳ мекунад. Муфасссирон гуфтаанд: “Бояд донист, ки шахси муқаллид (тақлидкор) дар сурате тақлид мекунад, ки пешвояш ба дарёфти далелҳо ва ҳукмҳои муътамад аз Китоб ва Суннат қодир аст. Вале дар айнаи ҳол бе далеле аз каси дигар қонеъ шаваду пайравӣ кунад, ба ин гурӯҳ шабоҳат дорад.” Боз қавми бутпараст ба Иброҳим (а)...

قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِينَ ﴿٥٥﴾

Қолӯ а-ҷиътанā би-л-ҳаққи ам айтā мина-л лāъибин. 55.

55. Гуфтанд: «Оё ба мо сухани ростро овардӣ ё ту аз бозикунандагон ҳастӣ?».

Намрудиён ақида доштанд, ки ибодаташон, ки бутпарастӣ буд, дуруст аст ва ҳеҷ мумкин нест, ки кори онҳо гумроҳӣ бошад. Ҳангоме ки бархилофи ақидаи тамоми қавм чунин суханони дар

назарашон дурушти Иброҳим (а)-ро шуниданд, байни онҳо изтироб пайдо шуд. Онҳо гуфтаҳои Иброҳим (а)-ро шӯҳӣ пиндошта, гуфтанд: “Оё ту ҳақиқатро фаҳмида, ба мо пешниҳод мекуни? Оё ақидаи ту дар асл ҳамин аст? Оё ту дар суханҳоят ҷиддӣ ҳастӣ ё бо мо мазоҳ ва шӯҳӣ мекуни?” Дар посух Иброҳим (а)...

قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَىٰ

ذَٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٦﴾

Қола ба-р-Раббукум Раббу-с самāвāти ва-л-арзӣ-л-лазӣ фатарахунна ва ана ъалā зāликум-м мина-ш-шāҳидӣн. 56.

56. Гуфт: «Балки Парвардигори шумо Худованди осмонҳо ва Замин аст - Он, ки офарид инҳоро ва ман бар ин сухан аз гувоҳон ҳастам.

Иброҳим (а) дар ҷавоби саволи бутпарастон гуфт ки ман бо шумо шӯҳӣ надорам ва на бо шумо бозӣ мекунам, балки ақидаи ман ин аст ва бо боварии комил шаҳодат медиҳам, ки на танҳо назди ман, балки дар ҳақиқат ин бутҳо сазовори парастии нестанд. Парвардигоре шоистаи парастии ҳаст, ки ӯ Парвардигори мо ва шумо, осмонҳо ва Замин аст, ки онҳоро аз нестӣ ба ҳастӣ оварда нигоҳ медорад. Бо далелҳои раднашаванда ман гувоҳам ва шаҳодат медиҳам, ки Худованд якка ва ягона аст.

وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَمَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٧﴾

Ва таллоҳи ла ақиданна аснāмакум баъда ан туваллӯ мудбирӣн. 57.

57. Ва ба Худо қасам, баъд аз он, ки пушт дода рӯ бигардонед, албатта, бутони шуморо сигол (тадбир)-е кунам».

Муфасссирон дар шарҳи ин оятҳо қиссаеро чунин нақл кардаанд: “Намрудӣён рӯзи иде доштанд, ки дар он рӯз аз шаҳр берун баромада, тамошо мекарданд, дар бозгашт ба бутхона даромада, бутҳоро бо мусиқию замзама меоростанд, онҳо сар ба Замин ниҳода, расми парастии ба ҷой оварда, баъд ба хонаҳои худ бармегаштанд.

Чун Иброҳим (а) бо ҷамъе аз онҳо дар боби тамсилҳо (ниг. ба ояти 52 ҳамин сура) мунозира фармуд, онҳо гуфтанд: «Фардо иди

мост, бо мо берун ой, то бубинӣ, ки дин ва оини мо чӣ қадар зебост». Иброҳим (а) ба онҳо ҳамон лаҳза ҷавоб нагуфт. Дар рӯзи дигар, ки мерафтанд ва меҳостанд Иброҳим (а)-ро ҳамроҳи худ бибаранд, баҳонаи беморӣ пеш овард. Онҳо аз ӯ (а) даст боздоштанд ва бирафтанд. Дар он асно Иброҳим (а) пинҳон аз онҳо гуфт, ки савганд ба номи Худо, ман ҳаройина, баъд аз он, ки бутҳои худро гузоред ва ба идгоҳ биравед, ҷаҳд кунам ва тадбир намоям, то бутҳои шуморо шиканам. Ҳарчанд савти ин суханҳо пасту оҳиста буд, аммо гурӯҳе аз онҳо ин гуфтаҳоро шуниданд, аммо ба он эътибор надоданд». Давоми ин қиссаро ояти зер пай мегирад.

فَجَعَلَهُمْ جُذَاذَا إِلَّا كَبِيرًا هُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ

Фа ҷаъалаҳум ҷузъазан иллā кабира-л лаҳум лаъаллаҳум илайҳи ярҷиъун. 58.

58. Пас, онҳоро реза-реза (пора-пора) сохт, магар бути бузурги аз онҳоро, то бошад, ки онҳо ба сӯйи ӯ бозгарданд.

Чун қавм ба идгоҳашон бирафтанд, Иброҳим (а) табаре бардошта ба бутхона даромад ва ба ғайр аз як бути бузурги асосӣ дигар ҳама бутҳоро шикаста, реза-реза кард, ба умеде, ки бутпарастон ҳангоми бозгашт ин вазъиятро дида, назди он бути бузург баргарданд ва аз он пурсанд, чи касе бутҳоро шикаста аст. Хулоса бути бузургро вогузошт ва табареро, ки бо он бутҳоро шикаста буд ба гардани он овехт, то эҳтимолан бутпарастон ба ӯ ин саволро диҳанд, ки чаро инҳо ҳама реза-резаанд ва ту солимӣ ва табар бар гарданат овехта аст? Возеҳ аст, ки бут ҳеҷ ҷавобе намедихад. Дар ин ҳангом медонанд, ки он бут на қодир ба расонидани манфиате аст ва ҳатто на метавонад зиёнеро аз худ дафъ кунад ва на аз коре огоҳ аст. Ба ин тартиб очизӣ ва нотавонии бутҳо ба онҳо маълум мегардад. Онҳо...

قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ

Қолу маъ фаъала ҳазā би āлиҳатинā иннаҳу ла мина-з-зōлимин. 59.

59. Гуфтанд: «Ин амалро ба маъбудон (Худоён)-и мо кӣ кардааст? Ҳаройина, вай аз ситамгарон аст».

Ҳангоме ки намрудиён аз маросими ҷашн ба бутхона баргаштанд ва «худоён»-и худро тамошо карданд, чӣ ҳол ба сари онҳо омадааст, диданд. Онҳо ин гуна амалро зишт донистанд, онро маҳкум намуданд ва сарзанишқунон гуфтанд, кӣ бо «худоён»-и мо чунин рафтор кардааст? Чӣ гуна ҷуръат кардааст, ки чунин қинояти бузургро нисбат ба «худоён»-и мо содир кунад? Ҳар касе, ки ин «худоён»-ро шикастааст, воқеъан саҳт золим аст. Дар посух қавм ...

قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ رَبِّهِمْ

Қолӯ самиъна-й фата-й язқуруҳум юқолу лаҳӯ Иброҳим. 60.

60. Гуфтанд: «Аз ҷавоне шунидем, ки зикр (айб)-и бутон мекард, ўро Иброҳим мегуфтанд».

Он гурӯҳе, ки савганди Иброҳим (а)-ро оид ба тадбире, ки зидди бутҳо буд, шунида буданд, гуфтанд, ки мо сухани ҷавоне бо ном Иброҳимро, ки дар ҳақи бутҳо носазо мегуфт, нуқсонҳои онҳоро ошкор мекард ва бо бадӣ ёд мекард, шунида будем. Мумкин ин кори ў бошад. Сарони қавм...

قَالُوا فَاتُّوا بِهِ عَلَىٰ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ

Қолӯ фаъту биҳи ъалъ аъюни-н-наси лаъаллаҳум яшҳадун. 61.

61. Гуфтанд: «Ўро ба ҳузури ҷашми мардум биёред, то, бошад, ки онҳо гувоҳӣ диҳанд».

Баъд аз шунидани ин хабар Намруд ва ашрофи қавм гуфтанд, ки ў (он ҷавон)-ро биёваред ва дар ҳузури оммаи мардум муҳокима кунед, то ҳамагон муомилаи ўро бо бутон дида муҳокима кунанд, суханонашро шунида гувоҳ бошанд ва бидонанд, ки аз тарафи Намруд ў сазовори ҷазо аст. Дар айнаи ҳол мақсади Иброҳим (а) низ ҳамин буд, ки муҳокима баъни оммаи мардум гузаронида шавад, то бутпарастонро оқизу моту ҳайрон гардонад ва ғалабаи ҳақ зоҳир гардад. Намрудиён ба Иброҳим (а)...

قَالُوا أَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا بِغَاهِتِنَا يٰتَبَرَاهِيمُ

Қолӯ а-айта фаъалта ҳазъ би алиҳатина-й Иброҳим. 62.

62. Гуфтанд: «Эй Иброҳим, оё ту бо маъбудони мо ин корро кардӣ?».

Ҳангоме ки Иброҳим (а)-ро бо фармони Намруд назди оммаи мардум оварданд ва аз ӯ (а) пурсиданд, ки ай Иброҳим, оё ту ин худоёни моро шикастӣ ва ҳолашонро табоҳ кардӣ? Дар посух Иброҳим (а)...

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾

Қола бал фаъалахӯ кабӯруҳум ҳазā фас-алӯҳум ин кәнӯ янтиқун. 63.

63. Гуфт: «Балки онро ин бути бузурги онҳо кардааст, пас, агар бутон сухан мегӯянд, аз онҳо савол кунед».

Саволе пайдо мешавад, ки ин амалро ҳазрати Иброҳим (а) анҷом дод, пас инкори ӯ (а) ва ба бути бузург нисбат додани он амал дар зоҳир хилофи воқеъият нест? Ҳол он ки шаъни Иброҳим (а) аз ин (дурӯғ гуфтан) балотар аст. Муфасссирони олиқадр дар посухи ин савол эҳтимолоти зиёде баён кардаанд.

Хулоса, Иброҳим (а) мушоҳида мекард, ки намрудӣён бути бузургро бисёртар эҳтиром мекунанд. Бинобар ин, ӯ (а) меҳост аввалан ба онҳо дармондагӣ ва бечорагии бути бузургашонро нишон диҳад. Сониян меҳост барои исботи ботил будани ақида ва оинашон ҳучҷати бузургтаринро ба даст оварад. Барои ҳосил намудани мақсадҳои худ Иброҳим (а) ҳангоми баҳсу мунозира аз усули махсус истифода бурд. Он усул ин аст, ки фикри нодурусти рақибро фарзан дуруст ҳисобида, дар давоми баҳс аз суханҳои худ рақиб далели нодурустии фикри ӯро пайдо мекунанд. Ин тарзи мунозира шубҳаро хубтар бартараф менамояд ва роҳи исботи суханҳои ҳақро зудтар ошкор месозад.

Аз ин ҷиҳат Иброҳим (а) дар ҳоле ки ба сӯи бути бузургтар, ки онро нашикаста буд, ишора карда гуфт, ки (шумо чаро ин эҳтимолро фарз намекунад, ки) ман инҳоро нашикастаам, балки онҳоро ин бути бузургашон шикастааст (зеро он бузургтар аст ва дар гарданаш табар ҳам ҳаст, мумкин вай нисбат ба бутҳои кӯчак рашк ва нафрат пайдо кардааст!).

Барои пурқувваттар гардонидани фикри худ, Иброҳим (а) дар давоми суханронияш гуфт, ки агар бутҳоятон оқил бошанд, сухани шуморо фаҳманд ва соҳиби нутқу баён бошанд, аз инҳо (шикасташудаҳо) пурсед, ки онҳоро кӣ шикастааст? Иброҳим (а) бо ин посухи тахмин дошт, ки агар намрудӣён гӯянд, ки ин бути бузург, ҳарчанд табар наздаш бошад ҳам, ба шикастани инҳо қодир нест ва бутҳои дигар бошанд сухан гуфта наметавонанд, ӯ

(а) дарҳол бе ҳеҷ истиҳола мегуфт, ки вақто ки кор чунин аст, пас, чӣ гуна чизҳоро мепарастед, ки ба ҳеҷ амале қодир нестанд ва ҳатто аз нутқу баён очизанд? Дар ин ҳолат далели ноҳақ будани ақидаи бутпарастон аз сухани худи онҳо ошкоро маълум ва алайҳи онҳо бузургтарин ҳуҷҷат ҳисоб мегашт.

فَرَجَعُوا إِلَىٰ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٦٤﴾

**Фа раҷаъӯ илā анфусиҳим фа қолӯ иннакум антуму-з
зōлимун. 64.**

64. Пас, ба худ бозгаштанд, пас, ба якдигар гуфтанд: «Харойина, шумоед ситамгор».

Вақто ки бутпарастон ингуна суханро аз Иброҳим (а) шуниданд, мисли шахсоне, ки дар муқобили далели раднашаванда комилан сокит ва ҳайратзада мешаванд, ба ҳамдигар нигаристанд, дар ботин ё маҳрамона бошад, ба худ омаданду ба тафаккур ва андеша пардохта, ин ҳақиқатро пай бурданд, ки касе, ки худро аз зиёни таҷовузгар ҳимоя карда натавонад, пас чӣ гуна сазовори парастии бошад, ҳол он ки Иброҳим ин бутҳоро шикаст ва ба ӯ ҳеҷ зараре нарасид, баръакс ӯ бо камоли қудрат ва ҷуръат рӯ ба рӯи мо истода, алайҳи онҳо сухан гуфта истодааст. Пас, ба ҳамдигар гуфтанд, ки дар ҳақиқат шумо бо ин оин (парастии сангҳои бечон) бар нафсҳои худ ситамгоред, на касе, ки бутҳоро шикаста аст.

ثُمَّ نَكْسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾

**Ўумма нукусӯ ъалā руӯсиҳим лақад ъалимта mā ҳаулāи
янтиқун. 65.**

65. Пас, бар сарҳои хеш нагунсор (мулзам) шуданд (гуфтанд): «Ҳамоно, ту медонӣ, ки онҳо сухан намегӯянд».

Муфасссирони олиқадр дар эзоҳи ояти мазкур бо раванди шарҳи оятҳои қаблии ҳамин сура мувофиқат намуда гуфтаанд, ки бо дарки ҳақиқати ҳол, бутпарастон сар хам (нагунсор) гаштанд, аммо ин ҳолати дарки очизӣ ва нотаवонии бутҳояшон ҳамагӣ якчанд лаҳза давом дошт. Баъди чанде боз ба инкори ин ҳақиқат пардохта, ба ҷаҳлу душмании деринаашон баргашта, бо тамасхур ва сарсаҳтӣ ба Иброҳим (а) гуфтанд, ки ту медонӣ, ки ин бутон забон надоранд, сухан намегӯянд ва ҷавоб намедиханд, пас чӣ гуна ба мо мегӯӣ, ки аз онҳо бозпурсед?

Ин буд он лаҳзае, ки Иброҳим (а) аз бутпарастон интизорӣ дошт, то онҳо ба оҷизии бутҳояшон бо забони худ эътироф кунанд. Дар ҳақиқат чунин ҳам шуд. Сипас Иброҳим (а) ба онҳо...

قَالَ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا

Қола а-фа-таъбудуна мин дуниллаҳи ма ла янфаъукум шай-а-в ва ла яърурукум. 66.

66. Гуфт: «Оё ба чуз Худо чизеро, ки ба шумо ҳеҷ нафъе намерасонад ва шуморо зиёне намекунад, ибодат мекунед?»

Иброҳим (а) бо лаҳни сарзаниш ба бутпарастон гуфт, ки оё шумо чуз Худованди қодирро тавоно ва беҳамто чизе (буте)-ро мепарастед, ки нотавагон ва оҷиз аст? Ҳатто вай қодир нест худро ҳимоя кунад ва сухан гӯяд? Чунон оҷиз аст, ки агар вайро ибодат кунед, дар ивази ибодадатон ба шумо ҳеҷ суде ва агар вайро напарастед, ба шумо ҳеҷ зиёне расонида наметавонад. Иброҳим (а) дар идомаи сухани худ ба онҳо гуфт:

أَفَلَا تَعْقِلُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

Уффи-л лакум ва ли ма таъбудуна мин дуниллаҳ. А-фа ла таъқилун. 67.

67. Уфф (нохушӣ) бар шумо ва бар он чӣ шумо, ба чуз Худо мепарастед! Оё намефаҳмед?»

Дар давоми сарзаниши худ Иброҳим (а) ба бутпарастон гуфт, ки чаро бо вучуди равшан гаштани ҳақ бар ботил боз дар ақидаи нодурусти худ пофишорӣ мекунед? Ҳалокат, нохушӣ ва шармсори бод бар шумо ва бар он чизе, ки ба ғайри Худо мепарастед. Ман аз шумо ва аз чизе, ки шумо мепарастед безорам. Магар намеандашед, то аз нодурустии амали худ пай баред?

Чун бутпарастон диданд, ки дар муқобили ҳуҷҷатҳои Иброҳим (а) дармондаанд, мисли ситамгарони ҳар давраи замон, чуноне ки ояти зер ба ин ишора дорад, даст ба силоҳ заданд.

**Чу ҳуҷҷат намонад ҷафоҷӯро,
Бо пархош дар ҳам кашад рӯйро.**

Онҳо...

**Қолу ҳарриқуҳу вансӯрӯ āлиҳатакум ин кунтум
фāъилин.68.**

**68. Бо якдигар гуфтанд: «Агар коре кунанда ҳастед, ўро
бисўзонед ва Худоёни худро нусрат диҳед!».**

Бутпарастон дар машварат нишаста, ба ҳам гуфтанд, ки дар баҳсу мунозира бар Иброҳим (а) ғалаба ҳосил карда наметавонем. Акнун роҳи нишондодани зўрии худ боқӣ мемонад. Чун дидед, ки «худоёни» мо ба ёрии ҳамдигар қодир нашуданд, мо бояд онҳоро ёрӣ деҳем ва ба душмани «худоёни» худ саҳттарин ҷазоро омода кунем. Бо чунин андешаҳо ба хулосае омаданд, ки бояд Иброҳим (а)-ро бисўзонанд ва «худоён»-и худро ёрӣ диҳанд.

Дар ривоятҳои таърихӣ омадааст, ки бо амри Намруд дар давоми як моҳ бутпарастон ҳезум ҷамъ карданд. Барои зиёд гардонидани ҳарорати оташ ба он равған мепошиданд. Сипас оташро афрӯхтанд ва то як ҳафта ба он медамиданд. Ҳарорати оташ чунон баланд шуд, ки аз болои он агар паррандае гузар мекард, болу параш месӯхт. Бутпарастон дар андеша шуданд, ки бо ин ҳол Иброҳим (а)-ро чӣ гуна ба оташ партоб кунанд. Марди саҳро (шайтон)-ӣ пайдо шуду маслиҳат дод, ки ў (а)-ро бо манҷаниқ (асбоби махсуси сангпартоӣ ба қалъаҳо) ба оташ партоб кунанд. Хулоса, ба дасту по ва гардани Иброҳим (а) завлона заданд ва ў (а)-ро ба манҷаниқ гузоштанд. Ривоят шуда аст, ки чун ў (а)-ро мебастанд гуфт: «*Ло илоҳа илло анта субҳонака, лакал ҳамду ва лакал мулку ло шарика лака*». Яъне «Нест илоҳе магар Ту, покӣ аз Туст, ситоиш мар Турост ва мулк аз они Туст, нест Туро ҳеҷ шарике».

Ҳангоме ки (мехостанд) ў (а)-ро ба оташ партоб кунанд гуфт: «*Ҳасбияллоҳу ва неъмал вакил*» - «Аллоҳ маро кифоя кунандааст ва чи хуб аст аз рӯи ваколат».

Чун Иброҳим (а)-ро ба оташ партоб намуданд, давоми қиссаро аз ҳадиси шариф бишнавем. Бо ривояти Абӯҳурайра аз Расули Худо (с) дар ҳадиси шариф омада аст, ки фармуданд: **“Чун Иброҳим (а) дар оташ афганда шуд, гуфт: «Аллоҳумма иннака фи-с-самаи воҳидун ва ана фил-арзи воҳидун абдуқ».** «Бор Худоё!! Ту дар осмонҳо ягона ҳастӣ ва ман дар Замин ягона касе ҳастам, ки Туро мепарастам».

Чун тамоми фариштагон ҳолро диданд, якбора фарёд кашиданд, ки Парвардигоро, ин чӣ ҳоле аст, ки бо Халили Ту мегузарад? Ҳақ таъоло ба онҳо иҷозат дод, то ба кӯмаки ӯ (а) бишитобанд.

Чун Иброҳим (а) дар ҳаво аз манҷаниқ ба сӯи оташ парвоз мекард, Ҷабраил (а) ба ӯ (а) гуфт: «Оё ҳоҷате дорӣ?» Иброҳим (а) ҷавоб дод: «Ниёз дорам, аммо на ба ту, балки ба Худо». Ҷабраил (а) гуфт: «Пас, аз Парвардигорат бихоҳ». Иброҳим (а) гуфт: «Илми ӯ бар ҳолаи ман аз дархост маро бениёз мегардонад». Мегӯянд Иброҳим (а) дар он ҳангом ҷавони 16 сола буд. Бубинед, чӣ соҳиби ақлу донише буд, чӣ имони мукаммале дошт, чӣ фидокорие ва чӣ ҷасорате ба харҷ дод, чӣ устуворие дар таблиғи амрҳои Худованд, ва чӣ сабру пуртоқатӣ дар муқобили азобу шиканҷаи душманони Худо ва дини Худо нишон дод! Худовандо! Моро ва ҷавонони моро низ соҳиби чунин имони яқин, иродаи қавӣ ва хислатҳои нек бигардон! Омин!

قُلْنَا يَنَّا رُكُونِي بَرَدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ اِبْرَاهِيمَ

Қулнā йā нāру кунī барда-в ва салāман ъалā Иброҳим. 69.

69. Гуфтем: «Эй оташ, бар Иброҳим сард шав ва бо саломат бош!».

Дар он ҳангоми пурдаҳшат ва ҳаяҷонангез Худованд ба оташи Намруд амр кард, ки эй оташ! Барои Иброҳим (а) сард ва мояи саломатии ӯ бош!

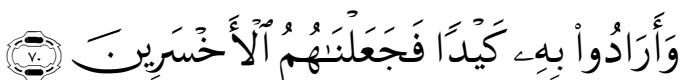
Муфасссирони олиқадр зери мазмуни ояти мазкур навиштаанд, ки оташ бо ин қадар дараҷаи ҳарорати баланд фақат чизҳои дар бари Иброҳим (а) буда ва завлонаҳоро сӯхту аммо ба тани Иброҳим (а) ҳеҷ осебе нарасонд. Чун Иброҳим (а) ба мобайни оташ наздик шуд, дид, ки дар он ҷо гулу наргис рӯида, чашмаҳои оби ширину мусаффо равонанд. Дар ривояти таърихӣ омада аст, ки Иброҳим (а) то як ҳафта дар байни он оташ монд ва баъди аз он ҷо баромадан мегуфт: **«Ман дар тамоми умри хеш, ҳеҷ гоҳ ба чунин роҳате нарасида будам, ки зарфи ин ҳафта дар дохили оташ ба он ноил шудам».**

Навиштаанд, ки духтари Намруд бар боми кӯшки падари худ омад, то сӯхтани Иброҳим (а)-ро наззора кунад. Халил (а)-ро дид, ки дар миёни оташ сарфароз бо неъматҳо нишастааст! Духтар сӯи осмон назар кард ва гуфт: **«Эй Худои Халил (а)! Як назари лутф ҳам дар кори мани бечора кун ва неъматҳои хеш бар ман тамои кун!».** Вақто ки духтари Намруд ба дидори Халили Раҳмон

хуш гашт ва дарди ишқи яктопарастӣ ногаҳ аз ҷони вай сар баровард, дар хоки ҳасрат меғалтиду метапид. Ҳошиянишинони оташ чун ин ҳолатро бидиданд, Намрудро хабар дода гуфтанд: «Духтари ту девона шуда дар хок ғалтонасту фарёд мезанад ва ҷома бар худ пора мекунад!»

Падар ӯро чун бидид, духтар сурати худро аз падар пӯшонид ва гуфт: «Эй падар, сари ту олудагии куфр дорад ва дидаи ман аз мушоҳидаи Халили Худо покӣ ёфтааст, набояд, ки бо нигоҳи бутпарастон олуда шавад». Падар пурсид: «Халили Худо кист?» Духтар гуфт: «Иброҳим!». Намруд гуфт: «Мо оташ афрӯхтем, то Иброҳимро бисӯзонем ва надонистам, ки аз ҳасрати яктопараст шудани духтари худ ҷону дили хешро дар он кабоб мекунам! Агар ҷуз ман Худои дигар гирӣ, туро ҳалок созам». Гуфт: «Худои ман онест, ки маро офаридааст, хоҳӣ ин мушти хокро бидуш ва хоҳӣ бигузор! Ё мурғе аст, то ба ошёнӣ худ парвоз мекунад...»

Ҳодисаи мазкур яке аз мӯъҷизаҳои Худо, ки Худованд барои нишон додани қудрат ва тавоногии беҳамтогии Худ ва ҳақ будани пайғамбарии Иброҳим (а) дар он асно онро офарид. Касоне, ки ин гуна ҳодисаҳои ғайриоддиро инкор мекунанд ва инчунин касоне, ки дини Исломо қабул надоранд, атрофи ояти мазкури ҳаёқӣ барпо кардаанд, бояд бидонанд, ки Худованди таъоло на танҳо офарандаи ҳамаи чизҳо (зарраҳо, атомҳо, моддаҳо) аст, балки офарандаи муносибатҳои байни он чизҳо низ ҳаст. Мисол: Худованд дар оташ қобилияти сӯзандагиро офаридааст. Худованд ҳар гоҳ хоҳад ва ба чӣ миқдор хоҳад, метавонад ин қобилиятро ҳарчанд оташ дар оташии худ боқӣ монад ҳам, аз оташ гирад. Масалан, на ҳама вақт об қобилияти оташ хомӯшкунӣ дорад, дар ҳарорати баланд ва ҳолати махсус Худованд ба об қобилияти сӯхтанро низ додааст. Ин қобилияти ғайри оддии обро мутахассисони соҳаи оташхомӯшкунӣ хуб медонанд.

Ва арӯду биҳи кайдан ғачаъалнāхуму-л-ахсарин. 70.

70. Ва бо ӯ фиреб кардан хостанд, пас, онҳоро зиёнкортар сохтем.

Худованд дар ин оят фармудааст, ки намрудиён бо сӯхтани Иброҳим (а) дар оташ хостанд макре кунанд, аммо саъю кӯшиши онҳо, баракси мақсадашон натиҷа дод. Ҳақ будани Иброҳим (а) ва ноҳақи ботил будани худашонро ба онҳо нишон додем, найранги

онҳо бар зарари худашон баргашт, пас мо онҳоро зиёнкортарин, мағлубтарин ва пасттарини мардум қарор додем.

Овардаанд, ки чун Намруд Иброҳим (а)- ро дар гулистони бағоят дилкашу чашмасор нишаста дид ва дид, ки атрофи он бўстон оташ аланга мезанад, овоз дод, ки ай Иброҳим, Худои ту, бузург буда аст. Ман қудрати Ёро дар ин мартаба мебинам, ки ҳатто ту дар оташ насӯхтӣ ман акнун барои Ё қурбонӣ хоҳам кард. Иброҳим (а) дар ҷавоб фармуд: “Модоме ки бар дини худ бошӣ, Худои ман он қурбониро аз ту қабул нахоҳад кард”. Валлоҳу аълам.

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ

Ва наҷҷайнāху ва Лутан ила-л-арзи-л-лати бāракнā фиҳā лил ʿāламйн. 71.

71. Ва Иброҳим ва Лутро ба сӯи Замине бираҳонидем, ки дар он барои ҷаҳониён баракат ниҳодем.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки Иброҳим (а) ва ҳамроҳи ӯ (а) (бародарзодааш) Лут (а)-ро наҷот дода аз сарзамини Ироқ, ки дар он Намруд ҳукмронӣ мекард, ба чунин сарзамине расонидем, ки дар он барои ҳамаи ҷаҳониён Мо баракат гузоштаем. Мурод аз сарзамини пурбаракат кишвари Шом (Сурияи ҳозира, Фаластин ва қисме аз давлатҳои ҳамсояи онҳо) аст, ки ҳам аз ҷиҳати моддӣ ва ҳам аз ҷиҳати маънавӣ пурбаракат аст.

Аз назари маънавӣ пурбаракат будани он сарзамин дар он аст, ки бо изну иродаи Илоҳӣ бештари Пайғамбарон (а) дар он ҷо таваллуд шудаанд ва шариатҳояшон, ки асоси камолот, хайроти динӣ ва дунё аст, аз он ҷо ба дигар сарзаминҳо мунташир шудааст.

Аммо аз назари моддӣ пурбаракат будани он сарзамин дар он аст, ки обу ҳавояш мӯътадил буда, чашма ва наҳрҳои зиёд дорад ва барои нашъунамои растаниҳо, ҳайвонот ва зиндагии инсон хеле мувофиқ аст. Нафъи он сарзамин на танҳо ба сокинони он кишвар, балки ба умуми мардуми ҷаҳон мерасад.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ

Ва ваҳабнā лаҳӯ Исҳāқа ва Яъқуба нāфилах. Ва куллāн ҷаъалнā солиҳйн. 72.

72. Ва ба ӯ Исҳоқро ва Яъқуб, ки набераи Иброҳим буд, ато кардем ва ҳар якеро нақӯкор сохтем.

Муфасссирон зери эзоҳи ояти мазкур гуфтаанд, ки Иброҳим (а) дар пиронсолӣ аз Худо хост, ки ба ӯ фарзанде ато кунад. Чи тавре ки Худованд дар ояти мазкур хабар додааст, тибқи дуо ва дархост Худованд ба Иброҳим (а) Исҳоқ (а)-ро бахшид ва изофа ба дархости ӯ аз Исҳоқ (а) наберааш – Яъқуб (а)-ро бахшид, зеро набера манзалати фарзандро дорад.

Дар давоми оят Худованд фармуд, ки ҳар як (аз он чаҳор тан): Иброҳим (а), Лут (а), Исҳоқ (а) ва Яъқуб (а)-ро аҳли хайру салоҳ, амалкунанда ба фармони Худованд ва бозистанда аз маъсият (гуноҳ) гардонидем.

وَجَعَلْنَاهُمْ أَيْمَةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ

الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَبِيدِينَ ﴿٧٢﴾

Ва ҷаъалнаҳум айммата-й яҳдӯна би амринā ва авҳайнā илайҳим фиъла-л-хайрати ва иқома-ъ салāti ва итāа-з-закāҳ. Ва кāну ланā ъāбиди́н. 73.

73. Ва онҳоро, ки бо фармони Мо роҳ менамуданд, пешво гардонидем ва ба сӯйи онҳо кардани некӯиҳо ва барпо доштани намоз ва додани закотро ваҳй фиристодем ва Моро ибодаткунандагон буданд.

Худованд дар ояти мазкур хабар додааст, ки Мо ҳамаи инҳо (Иброҳим (а), Исҳоқ (а) ва Яъқуб (а))-ро бузургтарин аҳли хайр ва некӯкор қарор додем. Меъёри нақӯкориҳои бузургтарини онҳо исмат (куллан пок будан аз гуноҳ) аст, ки дар аҳли башарият ин мақом хоси пайғамбарон аст. Ба ин матлаб, ки ҳамаи онҳоро паёмбар ва онҳоро пешво қарор додем, ки ин ҳам аз хислатҳои хоси пайғамбарӣ аст. Мо ба сӯи онон барои анҷоми корҳои некӯ, махсусан барпо доштани намоз ва адои закот ваҳй (ҳукм) фиристодем. Ёдовар шудани намоз ва закот барои он аст, ки намоз бузургтарин ибодати баданӣ ва закот, валлоҳу аълам, беҳтарин ибодати молӣ аст.

Дар охири ояти мазкур Худованд фармуд, ки онон ибодаткунандагони комили Мо буданд ва ҳама вақт ҳангоми ибодат тавҳид ва ихлосро мадди назари худ медоштанд.

وَلَوْ طَآءَاتَيْتَهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْتَهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ

الْخَبِيثِثُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوَاءٍ فَسَقِينَ ﴿٧٤﴾

Ва Лутан атайнāху ҳукма-в ва ъилма-в ва начҷайнāху мина-л-қаряти-л-лати кāнат таъмалу-л хабāиш. Иннаҳум кāну қавма сав-иғ фāсиқин. 74.

74. Ва ба Лут ҳикмат ва илм додем ва ўро аз деҳае, ки (аҳли он) корҳои нопок мекарданд, бираҳонидем. Ҳаройина, онҳо қавми баду гунаҳгор буданд.

Муфасссирон калимаҳои «ҳукм ва илм»-ро дар ояти мазкур чун «нубувват (пайғамбарӣ) ва илм» тафсир кардаанд. Бо назардошти ин фикр қисми аввали ояти мазкур маънои зайлро ифода мекунад. Худованд дар ин оят гуфтааст, ки Мо ба Лут (а) паёмбарӣ, дониш ва фаҳми устувор ато кардем. Ибни Касир гуфтааст, ки Лут (а) ба Иброҳим (а) имон оварду аз ў (а) пайравӣ кард ва чун Иброҳим (а) гуфт, ки ман ба сӯи Парвардигорам муҳоҷират мекунам, Лут (а) ҳамроҳи ў (а) ҳиҷрат кард. Онгоҳ Худо ҳикмат ва илмро ба Лут (а) ато кард ва бар ў (а) ваҳии худро фиристуду ў (а)-ро ба паёмбарӣ баргузид ва миёни қавми «Садум» равона кард. Садум дар канор ва атрофи худ ҳафт деҳаи дигар ҳам дошт. Аҳли Садум ва рустоҳои атрофи он ба феълҳои бисёр баду беҳуда мисли шаробхӯрӣ, раққосӣ, роҳзанӣ, кабӯтарбозӣ, пӯшидани либоси абрешим (мардон) ҳолӣ кардани боди шикам назди мардум ва ғайра машғул буданд. Байни одатҳои бади онҳо бадтарину ҳабистаринаш «ливота» -ҳамҷисбозӣ, бо ибораи асри мо «ҳомосексуализм» буд. Хулоса, онҳо бадзоту бадкор ва ҳабису гунаҳгор буданд. Баъзе аз қавм даъвати Лут (а)-ро қабул карданд, локин иддаи каме.

Чун ғазabi Илоҳӣ бар сари он қавм омадани шуд, Лут (а) бо амри Аллоҳ таъоло ҳамроҳи муъминони қавми худ ба яке аз рустои атрофи Садум рафтанду наҷот ёфтанд. Пас, Ҷабраил (а) Садумро якҷоя бо шаш деҳи дигар бо фармони Худованд, зеру-забар кард ва бадкорону ҳабисон гирифтори ғазabi Худованд гаштанд. (ниг. ба о. 77. с. «Худ»).

وَأَذْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾

Ва адҳалнāху фӣ раҳматинā иннаҳу мина-с-сōлиҳин. 75.

75. Ва ўро ба раҳмати Хеш даровардем, ҳаройина, вай аз шоистакорон буд.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки Лут (а) аз ҷумлаи пайғамбаронест, ки назди Парвардигор мартабаи шоистаеро бо сабаби таблиғи қавми гумроҳ соҳиб шуд ва ў (а)-ро ба аҳли (гурӯҳи бандагони) раҳмати хоси Хеш дохил намудем, зеро ў (а) бешубҳа аз некон ва шоистакорон буд.

وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ

الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾

Ва Нӯҳан из нāдā мин қаблу фастаҷабнā лаҳу фа наҷҷайнāху ва аҳлаҳу мина-л-карби-л-ъаẓīm. 76.

76. Ва ба ёд ор Нӯҳро, чун пеш аз ин нидо кард. Пас, дуои ўро қабул кардем, пас, ўро ва касони ўро аз андӯҳи бузург халос кардем.

Дар ин оят Аллоҳтаъоло Ҳабиби Худ (с)-ро фармудааст, ки қиссаи Нӯҳ (а)-ро, ки пеш аз замони Иброҳим (а) ва Лут (а) гузашта буд, ба ёд ор! Яъне Нӯҳ (а) қавми худро 950 сол ба роҳи Худошиносӣ даъват намуд. Дар ин муддати тӯлонӣ пайравони Нӯҳ (а), ки ададашон на он қадар зиёд буд, гирифтори ранҷо ва машаққатҳои тоқатфарсо гаштанд, ки сабаби ғаму андӯҳ ва парешонии бузурги онҳо буд. Билоҳира, чуноне ки Худованд дар ояти 10-уми сураи «Қамар» хабар додааст, Нӯҳ (а) ба даргоҳи Илоҳи дуо кард: «... иннӣ мағлубун фантасир» (Ман мағлуб шудам, пас маро нусрат деҳ!).

Худованди таъоло дар давоми оят фармуд, ки Мо дуои Нӯҳ (а)-ро қабул кардем ва ў (а)-ро бо ҳамроҳии пайравонаш (муъминон) аз ғаму андӯҳи бузург халос гардонидем. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوَاءٍ

فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾

Ва насарнāху мина-л қавми-л-лазӣна каззабу би айāтинā. Иннаҳум кāну қавма сав-иң фа аграқнāхум ачмаъиң. 77.

77. Ва ўро бар қавме ки оятҳои Моро дурӯғ шумориданд, нусрат додем. Ҳаройина, онҳо гурӯҳи бад буданд, пас, онҳоро, ҳама якҷоя гарқ кардем.

Ояти мазкур (валлоҳу аълам) давоми ояи 76 буда дар он сифатҳои қавми Нӯҳ (а) ва тарзи ёрӣ (нусрат)-и Аллоҳ таъоло ба Нӯҳ (а) нисбатан возеҳтар баён шудааст. Аммо дар сураи «Нӯҳ» ин қисса боз ҳам муфассалтар омадааст.

Яке аз сифатҳои бади қавми Нӯҳ (а) дурӯғ пиндоштани оятҳои Худованд буд. Саркашӣ ва дурӯғпиндории онҳо то ба ҳадде расида буд, ки ба ҳеҷ ваҷҳ онҳо розӣ набуданд, то сухани пайғамбарашонро қабул кунанд. Онгоҳ Нӯҳ (а) ба даргоҳи Худованд дуо кард: « ... **Раббӣ ло тазар ъала-л-арзи мина-л-кофирина дайёро**» (...Парвардигоро, ҳеҷ ҷунбандае аз кофиронро дар рӯи Замин боқӣ нагузор) (с. «Нӯҳ». 0.26). Ҳақ таъоло дуояшро қабул фармуд. Нӯҳ (а) ва муъминони қавмашро, то ин ки кофирон ба онҳо осебе нарасонанд, то охир ҳимоят кард.

Дар давоми оят қавми Нӯҳ (а)-ро Худованд «қавми баде» номид, ки дар онҳо дигар сифатҳои палид низ вуҷуд дошт, ки бадтарини он куфр аст.

Дар охир Худованд хабар додааст, ки пас ҳеҷ касе аз онҳо (кофирон)-ро боқӣ (зинда) нагузоштем, бузургу хурд, марду зан ҳамаро бо сабаби дар бадихо (гуноҳҳо) пофишориашон дар тӯфон гарқ намудем, ҳатто як нафари онҳо боқӣ намонд.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَخْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَمُّ الْقَوْمِ

وَكُنَّا لَهُمْ شَهِدِينَ

Ва Дāvуд ва Сулаймāна из яҳкумāни фи-л-ҳарши из нафашат фӣҳи гāнаму-л-қавми ва куннā ли ҳукмиҳим шāҳидиң. 78.

78. Ва ба ёд ор Довуд ва Сулаймонро, чун дар боби зироъате ки ба вақти шаб ғусфандони гурӯҳе дар он чаро кард, ҳукм карданд ва бар ҳукми онҳо ҳозир будем.

Довуд (а) аз авлоди Яҳузо писари Яъқуб (а) писари Исҳоқ (а) писари Иброҳим (а) аст. Сулаймон (а) писари Довуд (а) аст.

Худованди таъоло Довуд (а) ва Сулаймон (а)-ро подшоҳӣ, қудрат, қобилияти қазоват (ҳукмбарорӣ), илм ва ҳикмат ато намуда, онҳоро ба пайғамбарии бани Исроил низ баргузида буд. Дар ояти таҳти назар Худованд ба яке аз дostonхое, ки аз довари онҳо хабар медиҳад, ишора намуда Расули Худ (с)-ро фармудааст, ки дostonи ҳукмбарории Довуд (а) ва Сулаймон (а)-ро дар бораи киштзоре, ки ғӯсфандони қавме шабҳангом дар он чариданду онро хароб карданд, ёдовар шаву ба тобеъони худ бозгӯ кун, зеро Мо ба ҳукми ҳар яки онҳо шоҳид (огоҳ) будем. Муфасссирон аз Абдуллоҳ ибни Аббос (р) он дostonро чунин нақл кардаанд: “Ду нафар ба назди Довуд (а) ҳозир шуданд. Яке аз онҳо соҳиби киштзор буд, дигаре соҳиби галаи ғӯсфанд. Соҳиби киштзор даъво кард, ки ғӯсфандони ин шахс шабона ба киштзори ман даромада, онро куллан поймолу хароб кардаанд ва чизе боқӣ нагузоштанд. Чун арзиши ғӯсфандон бо арзиши ҳосили киштзор баробар буд, ҳазрати Довуд (а) ҳукм карданд, ки соҳиби ғӯсфандон ҳамаи ғӯсфандони худро ба соҳиби киштзор диҳад.”

Ин қиссаро ояти зер идома медиҳад.

فَفَهَّمْنَهَا سُلَيْمَنَ وَكُلًّا ؕ آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَرْنَا مَعَ دَاوُدَ

الْجِبَالِ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

Фа фаҳҳамнāхā Сулаймāн. Ва куллан āтайнā ҳукма-в ва ълмā. Ва саххарнā маъа Дāвӯда-л-чибāла юсаббихна ва-тā тайра ва куннā фāъилīн. 79.

79. Пас, тариқи файсал кардани хусуматро бар Сулаймон фаҳмонидем ва ҳар якero ҳикмат ва дониш дода будем ва мусаххар гардонидем барои Довуд кӯҳҳоро, ки бо ӯ тасбеҳ мегуфтанд ва мургонро низ мусаххар сохтем. Ва Мо анҷомдиҳандаи ин кор будем.

Чун он ҳарду баъд аз шунидани ҳукми доварӣ аз назди Довуд (а) берун шуданд, назди дарвоза бо писари ӯ (а) Сулаймон (а) рӯ ба рӯ гаштанд. Сулаймон (а) пурсид: «Довари шумо ба куҷо анҷомид?». Онҳо ҳукми Довуд (а)-ро баён карданд.

Аммо Худованд тарзи беҳтари довари он ҳодисаро ба Сулаймон (а) фаҳмонида буд, аз ин сабаб, ҳазрати Сулаймон (а) ба онҳо фармуд: “Агар ман доварӣ мекардам, бо шакли дигар мекардам ва ба нафъи ҳарду тараф тамом мешуд.” Пас, Сулаймон

(а) шахсан назди падари бузургвор (Довуд (а)) ҳозир шуда фикри худро баён кард. Ҳазрати Довуд (а) бо таъкид аз ӯ (а) пурсид, ки он чи доварие аст, ки аз довариини ман дида беҳтар будааст? Онгоҳ Сулаймон (а) фармуд: «Шумо ҳамаи ӯсфандонро ба соҳиби киштзор бидиҳед, то ӯ аз шир, пашм ва дигар маҳсулоти онҳо истифода барад. Замини киштро ба соҳиби ӯсфандон бисупоред, ки дар он кишту кор кунад, вақто ки киштзор ба ҳолати аввалаш баргашт, пас киштзорро ба соҳиби Замин бидиҳед ва ӯсфандонро ба соҳиби ӯсфандон баргардонед». Ҳазрати Довуд (а) ин довариро писандид, ҳарду тарафро назди худ хонд ва довари дувумиро ба ҳукми иҷро даровард.

Муфасссирон дар ин боб гуфтаанд: Довариини Довуд (а) ва Сулаймон (а) ҳарду ба ҷои худ дуруст буданд. Довариини Довуд (а), довари қонунии дар он замон амалкунанда буд. Довариини Сулаймон (а) навъе сулҳ байни он ду буд.

Зеро Худованд дар давоми оят фармудааст, ки «ба ҳар як аз он ду (Довуд ва Сулаймон), ҳикмат ва дониш ато кардем». Яъне Худованд ҳам ба Довуд (а) ва ҳам ба Сулаймон (а) ҳикмату дониши бисёр ато карда буд, на фақат ба Сулаймон (а), ки довариаш савоб ва дуруст буд. Ин таъкид, валлоҳу аълам, барои он аст, ки нисбат ба илми Довуд (а) гумони кӯтоҳӣ ва ноқисӣ наравад.

Шоёни зикр аст, ки ҳарду ҳукм дар шаръиати мо (шариати Муҳаммад (а)) мансух (аз амал бекор) аст. Хоҳишмандон метавонанд тарзи довариини ин гуна ҳодисаҳоро аз китобҳои фикҳӣ пайдо кунанд.

Ҳазрати Умар (р) ба қозиёни худ, роҳнамоӣ намуда буданд, ки ҳаргоҳ пеши шумо парвандаи ду кас биёяд, қаблан саъй бикунед, ки он ду бо ҳам сулҳ ва оштӣ кунанд, агар ин мумкин нашуд, онгоҳ довариини шаръии худро ҷорӣ кунед. Ҳикмати онро чунин тавзеҳ доданд, ки агарчи бо қазовати ҳакимонаи додгоҳ, даъво хомӯш мегардад, аммо дар миёни онҳо тухми буғз ва фасод кишта мешавад, ки набояд дар миёни ду мусулмон ин пеш биёяд. Аммо бо сулҳи тарафайн аз дилҳо нафрат дур мегардад.

Муфасссирон ҳадиси шарифро аз Расулуллоҳ (с) чунин нақл кардаанд: **«Қозиён (доварон) бар се гурӯҳанд, як гурӯҳ аз онҳо дар Биҳишт аст ва ду гурӯҳи аз онҳо дар Дӯзах. Мардери, ки Худованд ба ӯ илми ҳақро дода ва ӯ ба ҳақ ҳукм мекунад, дар Биҳишт аст. Марде, ки дар миёни мардум бар асоси нодонӣ (ҷаҳл) ҳукм мекунад дар Дӯзах аст ва марде, ки ҳақро**

дониста аст, аммо бар хилоф он ҳукм мекунад, ӯ низ дар Дӯзах аст».

Худованд дар давоми оят аз неъматҳое, ки ба Довуд (а) ато карда буд, ёдовар шуда, фармуд, ки Мо Довуд (а)-ро соҳиби овози хеле форами ғайриоддӣ гардонида будем. Кӯҳҳо ва паррандагон дар итоати Довуд (а) мусаххар буданд. Таъсири овози пайғамбаронаи ӯ (а) ин буд, ки ҳар гоҳ ба қироати Забур мепардохт ва ё ба тасбеҳ ва зикрҳои Худованд машғул мешуд, кӯҳҳо ва паррандагон ҳамроҳи ӯ (а) ба овози баланд низ тасбеҳ мегуфтанд. Дар ҷумлаи охири ояти мазкур Аллоҳ таъоло фармуд, ки аз зикр гуфтани санғҳо, кӯҳҳо ва паррандагон набояд тааҷҷуб кард, зеро инҳо ҳама офаридаи Ӯ таъолоянд, бояд холиқи худро ба поки ёд кунанд. Назди қудрати беинтиҳои Худованд ин воқеаҳо имконпазир аст. Ҳеҷ гуна ҷои шакку шубҳа вучуд надорад.

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لْتَحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ

شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾

Ва ʔалламнāху санъата лабӯси-л лакум ли туҳ̣̀синакум-м ми̣м баъсикум. Фа ҳал а̣н̣тум шāкиру̣н. 80.

80. Ва ӯро барои шумо сохтани либосеро биёмӯхтем, ки шуморо аз зарари корзор нигоҳ дорад. Пас, оё шукркунанда ҳастед?

Маънои луғавии калимаи «лабус», ки дар ин ояи карима истифода шудааст, ҷавшан (зиреҳ)-и оҳанин аст, ки ба хотири ҳифзи бадан дар ҷанғҳо пӯшида мешавад. Пеш аз Довуд (а) зиреҳ аз порчаҳои алоҳидаи оҳан сохта мешуд, ки барои ҳаракати ҷанговар маҳдудият эҷод мекард.

Ҳоло Худованд дар ин оят хабар додааст, ки Мо ба Довуд (а) санъати нарм сохтани оҳанро омӯхтем. Яъне оҳанро Худованд дар дасти Довуд (а) чунон мусаххар гардонида буд, ки чун ҳамир чигунае ки меҳост, онро тоб меод, ҳалқаҳои ҷавшан ва дигар асбобҳоро месохт.

Ҷавшанҳои сохтаи Довуд (а) ниҳоят сабук, шинам ва ҳангоми ҷанг дорои қобилияти хуби ҳимояи бадани сарбозон мешуд. Пас, дар ивази ин неъмат Худованд гуфтааст, ки оё шумо шукркунанда ҳастед? Яъне бояд шумо шукргузор бошед. Бинобар гуфти муфасссирон Расули Худо (с) ба мо хабар додаанд, ки Довуд (а) аз ҳосили меҳнати дастранчи худ нон меҳӯрд. Маъхазҳои таърихӣ ба

мо хабар медиҳанд, ки ҳамаи пайғамбарони Худованд соҳиби касбу кор будаанд. Масалан Одам (а) кишорварз, Нӯҳ (а) дуредгар, Идрис (а) дӯзанда буданд. Барои маълумоти бештар ба оёти 10-11-уми сураи «Сабо» муроҷиат шавад. Дар ояти зер баёни сифати Сулаймон (а) идома дорад.

وَلَسَلِّمْنَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمِينَ ﴿٨١﴾

**Ва ли Сулаймāна-р-риҳа ъāсифатаи таҷри би амриҳи
ила-л-арзи-л-лати бāракнā фūхā. Ва куннā би кулли шай-
ин ъāлимин. 81.**

81. Ва барои Сулаймон боди тундвazандаро мусаххар сохтем, бо фармони вай ба сӯи Замине, ки дар он баракат ниҳодем, мерафт. Ва ба ҳар чиз доно будем.

Дар ояти мазкур Худованд аз неъматҳое, ки ба Сулаймон (а) бахшида буд, хабар дода фармудааст, ки илова бар подшоҳӣ ва пайғамбарие, ки ба ӯ (а) дода будем, боди тунди тезравро низ дар итоати Сулаймон (а) қарор додем, ки бо фармони Вай сӯи сарзамине, ки дар он баракат ниҳода будем, мевазиду тахти Сулаймон (а)-ро мебурд. (Ниг. ба ояти 16, сураи «Сод»).

Хулоса, Сулаймон (а) ҳар гоҳ ба ҳар тарафе, ки меҳост биравад, ба бод дастур медод, бод ӯ (а)-ро тахтсавор ба онҷо чун (ҳавопаймо ва ё чархболҳои ҳозира) мерасонд. Боз ҳар кучо меҳост фуруд ояд, он касро фуруд меовард, боз вақте меҳост ба ватан, баргардад бармегардонд.

Ибни Касир (р) чигунагӣ ва андозаи тахти ҳазрати Сулаймон (а)-ро, ки бо ёрии бод парвоз мекард, чунин баён карда аст: «Ҳазрати Сулаймон (а) аз чӯб тахти бузурге сохта буд ки бар он худаш бо ҳамроҳии дарбориён ва лавозимоти ҷангӣ ҳама менишастанд. Сипас ба бод дастур медод, бод ин тахтро ба ҳар кучо, ки фармон мерасид, мебурд ва фуруд меовард. Ин тахти бодӣ аз субҳ то нимарӯз масофаи якмоҳ роҳро тай менамуд...» (ниг. ба о. 12 с. «Сабо»).

Инсони имрӯза бо ақлу донише, ки Худованд ба ӯ додааст, ҳавопаймоҳо чархболҳои гуногун сохт. Ҳоло барои рафтан ба макони дуру наздик истифода аз онҳо як ҳодисаи оддии рӯзмарра шудааст.

Муттассифона, ҳоло ҳам ҳангоми мутолиаи ояти мазкур, мардуме ҳастанд, ки аз камоли гумроҳӣ ва нодонӣ фармонбарии бодро аз Сулаймон (а) ва истифода шудани қувваи бодро барои ҳамлу нақли тахти ӯ (а) инкор мекунанд. Агар инсон бо ин ақл ва дониши маҳдудаш ба ихтироъ ва сохтани ин ҳама ҳайвопаймоҳои гуногун қодир бошад, оё Худованди оламҳо қодир нест, ки бодро ба итоати пайғамбараш- Сулаймон (а) дарорад? Албатта, бе ҳеҷ шакку шубҳа Аллоҳ қодиру тавоно ва донандаи ҳама чиз аст!

Муфасссирон гуфтаанд, ки мурод аз сарзамини баракате, ки дар ин оят зикри он рафт, Шом (Сурия) аст. Он сероб, пурдарахт, обод ва барои зиндагии инсон мувофиқ мебошад.

Дар охири оят Худованд хабар додааст, ки Мо ба ҳар чиз доно будем, пас подшоҳӣ ва пайғамбариро ба Сулаймон (а) барои он додем, ки ӯ (а) шоистаи он ва қавмаш шукргузори неъматҳои Мо буданд.

وَمِنَ الشَّيْطَانِ مَنْ يَغْوُصُوتَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ

ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ

Ва мина-ш-шайтони ма-й яғусуна лаҳу ва яъмалуна ъамалан дуна зāлик. Ва кунна лаҳум ҳафиẓин. 82.

82. Ва аз девон ҷамоғатеро, ки барои вай ғаввосӣ мекарданд, мусаххар сохтем ва ғайри он коре низ мекарданд. Ва онҳоро ниғаҳдоранда будем.

Чинҳо офаридаи (махлуқи) Аллоҳтаъолоанд. Онҳо ақл ва шуур доранд. Монанди инсон барои итоати Аллоҳтаъоло даъват шудаанд. Онҳо ду гурӯҳанд; чинҳое, ки Худовандро итоат мекунанд, онҳо мусулмонанд ва чинҳое, ки аз амри Худованд сар метобанд, кофиранд. Маъмулан, чинҳои кофир дев ва ё шайтон номида мешаванд. Зоҳиран гурӯҳе аз чинҳо, чи муъмин ва чи кофир, бо хост ва қудрати Худованди таъоло дар тасарруфи Сулаймон (а) буданд. Чинҳои муъмин амри Сулаймон (а)-ро ҳамчун вазифаи диниашон иҷро мекарданд.

Худованд дар ин оят хабар дод, ки Мо баъзе шайтонҳо, яъне чинҳои кофир (девҳо)-ро (низ), бо вучуди саркашӣ ва нофармониашон зери тасарруфи Сулаймон (а) қарор додем. Гурӯҳе бо амри Сулаймон (а) ғаввосӣ мекарданд, зери оби бахрҳо даромада, боигариҳоро берун меоварданд. Илова бар он корҳои

вазин ва мушкили дигарро, мисли сохтани иморатҳои бузург, сохтани дег (систерна)-ҳои мисин ва сангини хеле калонро барои захира кардани об ва ғайра иҷро мекарданд.

Дар ҷумлаи охир Худованд гуфтааст, ки Мо ниғаҳбони онон будем, то аз итоати Сулаймон (а) берун нараванд ва аз фармони Сулаймон (а) саркашӣ накунам.

﴿وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ

الرَّحِيمِينَ﴾

❁ **Ва Аййуба из нāдā Раббаҳӯ аннӣ массания-з-зурру ва айнта Арҳаму-р-Роҳимӣн. 83.**

83. Ва ба ёд ор Айюбро, чун нидо кард ба Парвардигори хеш, ки: «Маро ранҷ расидааст ва Ту меҳрубонтарини меҳрубононӣ!».

Бинобар маълумоти муфассирон Айюб (а) фарзанди Анвос, фарзанди ал-Ийс, фарзанди Исҳоқ (а), фарзанди Иброҳим (а) буданд. Модарашон аз насли Лут (а) буд. Дар 93 солагӣ вафот кардаанд. Достони саргузашти Айюб (а) дар Қуръон асосан дар сураҳои «Нисо», «Анъом», «Анбиё» ва «Сод» ва қисмҳои боқимондааш зикри худро дар ҳадисҳо ёфтааст. Мувофиқи тадқиқоти муфассирон бисёре аз ривоятҳо ва қиссаҳои, ки дар шаъни пайғамбарони Аллоҳтаъоло номувофиқанд, худбофта буда, онҳоро дар истилоҳи илмӣ «исроилиёт» меноманд, ки қобили қабул нест.

Он миқдор қавли муфассирон ва муҳаддисон дар шаъни Айюб (а) қобили қабул аст, ки Худованд дар оятҳои қуръон аз саргузашти Айюб (а) ёдовар шудааст.

Аз оятҳои қуръонӣ маълум мешавад, ки Айюб (а) яке аз пайғамбарони Аллоҳтаъоло ва замоне соҳиби молу сарват, зану фарзанди бисёре будааст. Аммо бо сабаби офате аз фарзандҳояшон ҷудо гардиду танҳо бо як завҷаваш боқӣ монд. Дар давоми умри худ ӯ (а) ба бемории саҳт гирифта шуд. Ба ҳамаи ин мусибатҳо бо сабр буда, ба даргоҳи Илоҳӣ шикоят накард, балки дуо карду гуфт, ки Парвардигоро, маро ранҷе расид, ту Арҳамар-раҳимӣ. Худованд дуои Айюб (а)-ро иҷобат намуд, тандурустӣ, молу сарват ва зану фарзандро аз пештара ҳам зиёдтар ба ӯ (а) ато кард.

Дигар ин, ки он чи дар шарҳи ояи мазкур ва ояти баъдӣ ҳамчу эзоҳ омадаву аз маълумоти Қуръони зиёд ба назар мерасад, аз ҳадису ривоятҳои таърихӣ гирифта шудааст.

Хулоса, Ҳақ таъоло дар дунё ба Айюб (а) пайғамбарӣ, сарвату мол, Замин, чаҳорпо, манзил, хидматгорони бисёр, завҷаи мувофиқи табъ ва фарзандони бисёр ато намуд. Сипас Худованд ӯ (а)-ро ба озмоиши пайғамбарона мубтало кард. Ҳама неъматҳо аз дасташ рафтанд. Илова бар он гирифтори бемории саҳт шуд. Аммо бемории Айюб (а), чуноне ки дар ривоятҳои ғайри саҳеҳ дида мешавад, бемории нафратангез набуд, зеро Худованд пайғамбаронро аз чунин бемориҳо нигоҳ доштааст. Чун маризии ӯ (а) тӯл кашид, бадгӯии душманон аз ҳад гузашт. Ҳамсоягон, дӯстон ва хешовандон аз ӯ (а) дур шуданд. Ҳатто баъзе дӯстони собиқӣ ӯ (а) ҳам, ба ин бадгӯйҳо ҳамовоз гардиданд. Магар завҷааш чун рафиқаи ғамгусор ва меҳрубон боқӣ монд ва ӯ (а)-ро беморбонӣ мекард. Завҷаи мӯҳтарама барои худ ва шавҳараш меҳнат мекард, маводи хӯрок ва дигар заруриётро муҳайё месохт.

Имтиҳоне, ки ба ҳазрати Айюб (а) омад, чизи ҳайратангез набуд. Зеро, Расулulloҳ (с) фармудааст: **«Аз ҳама саҳттарин бало ва озмоиш бар сари анбиё (пайғамбарон) (а) меояд, сипас ба солеҳони дигар дараҷа ба дараҷа».**

Дар мазмуни дигар ҳадис омадааст: **“Гурифтори ва озмоиши ҳар инсон ба қадри устувори дар дин аст. Ҳар касе бештар дар дин устувор бошад, ҳамон қадар озмоиши баланд мебинад”.**

Хулоса, Худованд ба Айюб (а) мақоми мумтозе дар мустаҳкамии дин ва сабр ато намуда буд. Бемории шадиди ӯ (а) то ҳафт солу чанд моҳ давом кард. Дар ин муддат ягон маротиба шикоят ва бегоҳӣ аз ӯ (а) зоҳир нашуд. Аммо чун ранҷу кулфати ӯ (а) ба авҷи аъло расид, завҷаи меҳрубонаш ба танг омаду гуфт: “Азоби шумо хеле зиёд шуд, ба даргоҳи Худо дуо кунед, то ин азоб бартараф шавад.” Айюб (а) дар ҷавоб гуфт: “Ман тайи ҳафтод сол бо солимӣ ва дар сарвату неъматӣ бешумори Аллоҳ таъоло умри Худо гузаронидам. Оё ин ҳафт соли ба мусибату ранҷ гирифтӣ шудани ман ба он неъматӣ ҳафтодсола баробар аст? Ман аз Худо хиҷолат мекашам, ки дуо кунам, зеро ба андозаи муддати нозу неъмат ҳоло бало накашидаам”. Билохира бо тозарруъ гуфт, ки маро ранҷ расидааст ва ту – Парвардигор меҳрубонтарини меҳрубонон ҳастӣ!

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ

رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَذِكْرَىٰ لِلْعَبِيدِينَ ﴿٨٤﴾

Фастаҷабнā лаҳу фа кашафнā мā биҳи мин ӯзурри-в ва атайнāху аҳлаҳу ва миҷлаҳум-м маъаҳум раҳмата-м мин њиндинā ва зикрo лил њāбидиn. 84.

84. Пас, дуои ўро қабул кардем, пас, он чи аз ранҷ ба вай буд, дур сохтем ва фарзандони ў ва монанди онҳоро ҳамоҳаи онҳо ба сабаби меҳрубоние ки аз назди Хеш буд, ато кардем ва то ибодаткунандагонро панде бошад.

Худованд дар ин оят аз натиҷаи дуои Айюб (а) хабар дода фармудааст, ки ҳамон лаҳза, ки Айюб (а) лаб ба зорӣ ва дуо кушод, дарёи раҳмати Худованд ба талотум омад, дуояш қабул шуд. Муфасссирон гуфтаанд, ки вақте ки дуои ҳазрати Айюб (а) қабул гардид, бо ў (а) дастур дода шуд, ки суми пой худро ба замин бизанад, аз он ҷо чашмаи оби зулол пайдо хоҳад шуд, дар он ғул кунад ва аз он бинӯшад то, ин беморияш бартараф шавад.

Чун Айюб (а) мувофиқи он амал кард, беморияш бартараф ва тансиҳатиаш барқарор шуд. Сипас, Худованд ба Айюб (а) дучанди фарзандони пештарааш, ки аз дунё гузашта буданд, фарзанд ато намуд, инчунин молу сарваташро беш аз пеш барқарор кард.

Дар давоми оят Худованд фармудааст, ки баракати меҳрубонии Мо буд, ки ин ҳама ба Айюб (а) арзонӣ фармудем. То барои бандагони ибодаткунанда панду ёдоварӣ бошад, то мисли Айюб (а) рафтор кунанд дар мушкилиҳо босабр бошанд.

Ҳар, ки ў дар роҳи Ҳақ собир бувад

Бар муроди хеш ў қодир бувад

Сабр бояд, то шавад як-сӯ ҳарач.

Зон, ки гуфт: «Ас-сабру мифтоҳул фараҷ»

(аз тафсири Ҳусайнӣ)

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِّنَ الصَّابِرِينَ ﴿٨٥﴾

Ва Исмаъила ва Идриса ва Залкифли куллу-м мина-с-собириn. 85.

85. Ва ба ёд ор Исмоилро ва Идрисро ва Залкифлро, ки ҳар яке аз сабркунандагон буданд.

Худованд дар ин оят барои тасаллии Пайғамбари Худ (с) се шахс ҳазрати Исмоил (а), Идрис (а) ва Залкифл (а)-ро зикр намуда хабар додааст, ки Исмоил (а), Идрис (а) ва Залкифлро ёд кун, зеро ҳар як аз онҳо дар баробари тӯфони ҳодисаҳо аз гурӯҳи бандагони сабркунанда буданд.

Аз дигар оятҳои қуръонӣ маълум аст, ки Исмоил (а) дар саҳрои хушк ҳолӣ ва гармӣ тоқатфарсо бо сабр зиндагӣ намуда, ҳангоми барқароркунии хонаи Каъба ҳамроҳи падараш -Иброҳим (а) ва ҳангоми шунидани амри Худованд дар бораи қурбонӣ шуданаш намунаҳои бузурги сабрро аз худ нишон дод.

Идрис (а) низ дар даъвати мардум ба сӯи дини Худо ва дар муқобили азият ва озоре, ки дид босабр буд.

Бинобар хабари ояти мазкур ва ояти 48-уми сураи «Сод» ҳазрати Залкифл (а) низ дар анҷоми амрҳои Худованд хеле босабр ва матинирода буд. Дар ояти баъдӣ подоши ҳислати неки онҳоро Худованд баён намуда гуфтааст, ки...

وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ

Ва адҳалнāҳум фи раҳматинā. Иннаҳум-м мина-с-сōлиҳин.86.

86. Ва онҳоро дар раҳмати Худ даровардем, ҳаройина, онҳо аз неқӯкорон буданд.

Худованд дар ин оят фармудааст, ки онҳоро дар ивази сабр ва нақӯкориашон вориди Биҳишти пур аз нозу неъмат гардонидем. Зеро онҳо дар ҳақиқат аз ҷумлаи нақӯкорон ва фозилони замони худ буданд. Дар оятҳои баъдӣ аз достони Юнус (а) сухан меравад.

وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغْضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ

أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

Ва 3а-н-нуни из-3-заҳаба мугōзибан фа 3анна ал лан-н-нақдира ʔалайҳи фа нāдā фи-3-3улумāти ал лā илāҳа иллā анта субҳāнака иннī кунту мина-3-3ōлимин. 87.

87. Ва Зуннунро (ёд кун), чун хашинок рафт, пас, гумон кард, ки бар вай танг нагирем. Пас, дар торикӣҳо бо он нидо кард, ки: «Ҳеҷ маъбӯде (барҳақ) ғайри Ту нест, покӣ Турист, ҳаройина, ман аз ситамгарон будам».

Зикри достони Юнус ибни Матто (а) дар сураҳои «Юнус», «Анбиё», «Соффот» ва «Нун» омадааст. Дар ҷое аз оятҳои Қуръон номи аслии ӯ (а) омадааст ва дар ҷои дигар чун лақаб «Зуннун», «Соҳибул ҳут» зикр шудааст. «Зуннун» ба маънои «Соҳиби моҳӣ» аст ва он ишораест ба саргузашти Юнус (а).

Хулоса, Юнус (а) яке аз пайғамбарони Аллоҳтаъоло буд. Худованд ӯ (а)-ро ба диёри Найнаво (дар музофоти Мосули Ироқ воқеъ аст) чун пайғамбар фиристод. Ибни Касир ривоят кардааст, ки Юнус (а) мардуми Найнаворо ба сӯи имон ва амали солеҳ даъват кард, аммо онҳо саркашӣ карданд. Юнус (а) ҳашмгин шуд ва бо иҷтиҳоди худ аз русто хориҷ гардид ва пеш аз хориҷ шудан мувофиқи ваҳйи Илоҳӣ ба онҳо гуфт: «Зарфи се рӯз ба шумо азоб хоҳад омад». Чун онҳо рӯзи аввал ё дуюм баъзе нишонаҳои нозилшавии азобро мушоҳида карданд, пушаймон шуда, аз кифру ширк тавба карда, ҳамаи аҳолии русто (занҳо ва мардҳо ва бачаҳо) барои тавба ва нишони пушаймонӣ ба сӯи биёбон берун рафтанд. Кӯдакҳои ширхорро аз модарҳо ҷудо карданд, ширхораҳо шӯро ғавғо бардоштанд. Ҳама ба гиря ва зорӣ афтоданд ва ба Худо паноҳ бурданд. Худованд тавбаи ростин ва зории онҳоро қабул намуд. Азобро аз онҳо бартараф кард.

Юнус (а) интизор дошт, ки ба сари қавм азоб меояд ва қавм ҳалок хоҳад шуд. Вақте хабардор шуд, ки азоб наёмада аст ва қавм сиҳату саломат дар ҷойгоҳи худанд бо андешаи он, ки ӯро чун қаблан дурӯғгӯ меҳисобиданд ва гӯё ин собит гардид, ба фикр фуру рафту эҳсоси хатар кард. Ба ҷои бозгашт ба сӯи қавм, роҳи ҳиҷратро пеш гирифт. Дар роҳ дарё буд ва барои гузаштан аз он ба киштӣ савор шуд. Иттифоқан, киштӣ дар гирдоб монд ва хатари ғарқшавӣ таҳдид кард. Маллоҳон ба хулосае омаданд, ки ин беҳикмат нест, бояд аз киштинишастагон якеро ба дарё андозанд то шояд боқимонда аз ғарқ шудан маҳфуз бимонанд. Миёни аҳли киштӣ қуръакашӣ шурӯъ шуд. Қуръа ба номи Юнус (а) баромад. Онгоҳ Юнус (а), либосҳои ғайри зарурии худро бадар карда, худро ба дарё андохт. Моҳие бо амри Худованд Юнус (а)-ро фуру бурд. Худованд ба моҳӣ амр кард, ки ин ғизои ту нест, балки шиками ту то чанд рӯзе зиндони ӯст...

Ҳоло, Худованд дар ояти мазкур фармудааст, ки достони Юнус (а)-ро ба ёд ор, ки ӯ (а) ба хотири Парвардигори хеш аз қавми худ эътироз намуд, ки чаро имон намеоваранд, аз ин рафтори онҳо хашмгин шуд ва хашмгинона аз байни онҳо берун рафту пиндошт, ки ҳаргиз Худованд ба вай танг намегирад.

Вақто ӯ (а) дар шиками моҳӣ ворид шуд дид, ки моҳӣ ўро ҳазм намекунад. Ба хатои иҷтиҳоди худ эътироф намуда, дар дили торикиҳо, (торикии шаб, торикии дарё ва торикии шиками моҳӣ) дуо кард, ки бор Илоҳо маъбуде чуз Ту нест, муназзаҳӣ (покий) Ту, ба ростӣ ман аз ситамгорон будаам.

Муфасссирон ҳадисеро аз «Сунан»-и Абӯ Довуд нақл кардаанд, ки Расули Худо (с) чунин фармуданд: «*Ҳар мусулмоне дуои Зуннун (а) ро, «**лā илāҳа иллā аъта субҳāнака иннī кунту мина-л-зōлимīн.**»* ки дар батни моҳӣ хонда буд, барои ҳар мақсаде хонаду дуо кунад, Худованди мутаъол қабул хоҳад кард».

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَخَيَّرْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُخَيِّرُ الْمُؤْمِنِينَ

Фастаҷабнā лаҳу¹ ва наҷҷайнāҳу мина-л-ғамм. Ва казāлика нунҷи-л-муъминīн. 88.

88. Пас, дуои ўро қабул кардем ва ўро аз ғам наҷот додем, ҳамчунин муъминон (мусалмонон)-ро наҷот медиҳем.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки чун Юнус (а) дохили шиками моҳӣ шуд, дуо ва зорӣ намуд. Дуои ўро пазируфтем ва ўро аз он тангӣ (шиками моҳӣ) наҷот додем. Яъне бо фармони Парвардигор моҳӣ ӯ (а)-ро баъди чанде, ки назди Худо маълум аст, ба соҳил афканд. Юнус (а) тарафи русто солим баргашт.

Дар давоми оят Худованд хабар додааст, ки чуноне Юнус (а)-ро аз ғам ва мусибат наҷот додем, ҳамчунин ҳамаи муъминонро, агар бо сидқ ва ихлос ба сӯи Мо таваҷҷуҳ кунанд, ба Мо паноҳ баранд ва дуо кунанд, аз андӯҳ ва парешонӣ раҳо хоҳем кард.

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ

Ва Закариййā из нāдā Раббаҳу¹ Рабби лā тазарнī фарда-в ва аъта хайру-л-варисīн. 89.

89. Ва ёд кун Закарийёро, чун ба ҷониби Парвардигори худ нидо кард: «Эй Парвардигори ман, маро танҳо мағзор ва ту беҳтарин ворисонӣ!».

Худованд дар ин оят ба Расули Худ (с) хитоб намуда, фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), хабари Закариё (а)-ро ёдовар шав, ки мухлисона аз Худо хост ва гуфт, Худоё! Маро танҳо ва бидуни фарзанду ворис мағзор. Зеро Ту беҳтарини ворисонӣ.

Абдуллоҳ ибни Аббос (р) гуфтааст: «Дар он мавқеъ аз умри Закариё (а) сад сол гузашта буд ва занаш дар синни наваду нӯҳ солағӣ қарор дошт», Закариё (а) дар давоми дуояш гуфт, ки агар ба ман фарзанде ҳам иноят накуни, боке нест, зеро Ту ҳамаро басандаӣ. Медонам, ки Ту динатро зоеъ намекуни ва ҳатман касони солеҳро аз байни бандагонат бармегузини, ки ба таблиғи динат мепардозанд. (Имом Фаҳри Розӣ. 22/271).

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا

يُسْرَعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا

خَشِيعِينَ

Фастаҷабнā лаҳу ва ваҳабнā лаҳу Яҳйā ва аслаҳнā лаҳу завҷаҳ. Иннаҳум кāну юсāриъуна фи-л-хайро̒ти ва ядъунанā рагаба-в ва раҳабā. Ва кāну ланā хо̒шиъин.90.

90. Пас, дуои ӯро қабул кардем ва ба ӯ Яҳёро бахшидем ва барои ӯ зани ӯро некӯ сохтем. Харойина, ин пайғамбарон дар некиҳо шитоб мекарданд ва Моро бо умеду хавф меҳонданд ва барои Мо ниёзманд буданд.

Худованд дар ояти мазкур хабар додааст, ки ҳарчанд Закариё (а) дар синни пирӣ буд, аммо дуои ӯ (а)-ро иҷобат (қабул) кардем, ва ба онҳо фарзанд – Яҳё (а)-ро ато кардем. Дар давоми оят Аллоҳ таъоло фармудааст, ки дуои пайғамбарони мазкурро аз ин ҷиҳат қабул кардем, ки онҳо солеҳ (накӯкор) буданд ва дар тоати Худо ҷиддияту кӯшиш ба харҷ медоданд ва дар иҷрои амалҳои нек шитоб мекарданд.

Онҳо дар ҳоли хушӣ ва нохушӣ, дар роҳат ва ранҷ, дар талаби хайр (неки) ва дафъи бадӣ Моро меҳонданд аз Мо талаб мекарданд ва худро наёзманд медонистанд.

Онҳо дар ҳолати ниҳон ва ошкор дар пешгоҳи Худо бо фурутанӣ ва хавф сар ҳам карда, дуою зорӣ мекарданд. Пас ин гуна дуои онҳо сазовори иҷобат буд.

Дар ояти зер қиссаи Марям (а) ёдовар мешавад, ки аҷибтар аз қиссаи аввал аст:

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً

**Ва-л-латӣ аҳсанат фарчаҳа фа нафахнā фӯҳа ми-р
руҳинā ва ҷаъалнāҳа вабнаҳā āята-л лил ʿāламӣн. 91.**

*91. Ва (ёд кун) занеро, ки бо иффат (поки) шармгоҳи худро
нигоҳ дошт, пас, дар он рӯҳи худро дамидем ва ӯро ва писари ӯро
бар оламиён нишона сохтем.*

Мувофиқи маълумоти ояти ин сура Марям (а) духтари Имрон буд. Имрон аз олимони бузурги яҳудиён ва соҳиби обрӯю иззат буд ва сардори яҳудиёне, ки муъминҳои он давра буданд, ба ҳисоб мерафт. Исмои модари Марям (а) Ҳинна буд. Бинобар назре, ки модараш карда буд, Марямро дар синни кӯдакӣ ба ходимони ибодатхонаи яҳудиён - «Ҳайкал» супорид. Марям (а)-ро дар ин ибодатхона Закариё (а) ба кафолат гирифт ва тарбия кард.

Хулоса, Худованд дар ин ояти ба Расули Худ (с) фармудааст, ки қиссаи Марям (а)-ро ба ёд ор, ки ӯ (а) шахсест, ки номус ва иффати худро аз мардон нигоҳ дошт. Пас ба Ҷабраил (а) фармон додем, ки дар гиребони пероҳани ӯ (а) бидамад. Чун ин амалро иҷро кард ва даму нафаси Ҷабраил (а) вориди бадани Марям (а) шуд, ҳомила гашт. Ҳамлаш Рӯҳуллоҳ - Исо (а) буд. Дар ин ҷо Худованд рӯҳи Исо (а)-ро ба Худаш нисбат дода **«мин руҳинā»** (аз руҳи худ) гуфтааст. Ин барои бузургдошти Исо (а) аст.

Дар давоми оят Худованд фармудааст, ки Мо Марям (а) ва писари ӯ -Исо (а)-ро нишонаи қудрати комили Хеш қарор додем, ки бо дидан ва шунидани он мардум бифаҳманд, ки Худованди мутаол бар ҳар кор қодир аст. Ӯ таъоло метавонад бидуни падару модар монанди Одам (а), инчунин аз пиразани нозоям ва пирамарди солхӯрда монанди Яҳё (а) фарзанди Закариё (а) инсон биофарад. Мардум бояд аз ин қиссаҳо ибрат бигиранд.

Барои маълумоти бештар ба ояти 20-уми сураи «Марям» муроҷиъат шавад. Муфасссирон гуфтаанд, ки то ин ҷо қиссаҳои анбиё ва дар зимни онҳо бисёре аз масъалаҳои аслии чун яктопарастӣ, боварӣ ба ҳамаи пайғамбарон ва ба рӯзи охират, ки асоси даъвати пайғамбарон (а) аст, баён гардид. Дар оятҳои

баъдӣ (92-105) аз қиссаҳои пайғамбарон (а) натиҷагирӣ шуда, мазаммати ширк баён мегардад.

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾

Инна ҳазиҳӣ умматукум уммата-в-ваҳидата-в ва ана Раббукум фаъбудун. 92.

92. (Гуфтем:) «Эй мардум, ҳаройина, ин миллат (дин)-и шумо аст - миллат (дин)-и якто ва Ман Парвардигори шумоям, пас, Маро ибодат кунед!».

Худованд қиссаҳои пайғамбарони гузашта (а)-ро хулоса намуда дар ин оят гуфтааст, ки эй мардум Худо якка ва ягона аст. Ҳамаи пайғамбарон дар асли ақида яксон муттаҳиданд. Дини ҳамаи онҳо дини яктопарастист. Ҳамаи пайғамбарон (а) мардумро ба итоати Худои якка ва ягона даъват кардаанд. Бе шубҳа аксари умматҳои ин пайғамбарон, уммати ягонаанду Худои якторо парастиданд. Шумо уммати Муҳаммад (с) низ ба он мансуб ҳастед. Пас, дини шумо як дин аст, зеро байни дини шумо ва дини пайғамбарони гузашта дар асли ақидаи тавҳид ҳеҷ ихтилофе нест. Агар тафовуте ҳаст, дар шариатҳо (қонунҳои тарзи ибодат) ва шохаҳои он ҳаст, ки аз ихтилофи замон ва макон ба вуҷуд омадааст. Оини ягонаи мақбули Илоҳӣ дар ҳамаи замонҳо оини Ислом аст. Ва Ман Парвардигори шумоам, ба ғайр аз Ман маъбудӣ бар ҳаққи дигаре нест. Пас, танҳо ва танҳо Маро парастӣш кунед.

وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾

Ва тақаттаъӯ амрахум байнаҳум куллун илайна роҷиъун. 93.

93. Ва ин умматҳо дар кори худ дар миёни хеш мутафарриқ шуданд, ҳар яке ба сӯйи Мо рӯҷӯкунандагонанд.

Вақто собит шуд, ки Парвардигори ҳамаи мардум як аст, ҳамаи пайғамбарон (а) ва ҳамаи китобҳои осмонӣ даъватгари дини яктопарастиянд, ба мардум лозим буд, ки ҳама бо роҳи тавҳид (яктопарастӣ) мерафтанду муттаҳид мешуданд ва Худои яккаву ягонро парастӣш мекарданд. Аммо Худованд дар ин оят хабар додааст, ки мардум чунин накарданд, балки дар кори дин ихтилоф андохта ба фирқаҳо тақсим шуданд, то ба дараҷае, ки дин ба

монанди қитъаҳо дар ҳар кучо пароканда шуд. Баъзе муваҳҳид (яктопараст), баъзе яҳудӣ, баъзе насронӣ ва баъзе маҷусӣ (оташпараст) шуданд. Чун ҳангоми зинда гардонидан баъд аз миронидан (рӯзи қиёмат) ҳама назди Мо меоянд, ихтилофи онҳо ҳаллу фасл мешавад. Пас, онҳоро мувофиқи амалҳояшон подош ё чазо хоҳем дод. Барои маълумоти бештар ба ояти 48-уми сураи «Моида», ояти 99-уми сураи «Оли Имрон», ояти 164-уми сураи «Анъом», ояти 92-юми сураи «Наҳл» ва ояти 69-уми сураи «Ҳаҷ»... муроҷиъат шавад.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا

لَهُ كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾

Фа ма-й яъмал мина-с-сoлиҳaти ва ҳува муъминун фа лa кaфронa ли саъйихи ва иннa лаҳу кaтибуn. 94.

94. Пас, ҳар кас аз чинси корҳои шоиста бикунад ва ӯ муъмин бошад, пас, саъйи ӯро носипосие набувад. Ва ҳаройина, Мо барои ӯ (амалҳояшро) менависем.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки ҳар кас ба Худо, ба пайғамбарон ва ба рӯзи охират ва дигар эътиқодҳои ҳақ имон (боварӣ) дошта бошад ва амалҳои солаҳу шоиста анҷом диҳад, барои ӯ носипосӣ намешавад ва подошаш зоеъ намегардад. Худованд гуфтааст, ки Мо амалҳояшро сабт мекунем, яъне ба кироманкотибин (фариштагони дасти рост ва чапи ҳар инсон) фармон медиҳем, то ҳамаи амалҳои некашро дар номаи амалҳояш бинависанд. Меҳнат ва заҳмати ҳеҷ кас зоеъ намешавад. Шахси муъмин ҳатман ба самараи ширини амали худ мерасад.

وَحَرَامٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾

Ва ҳарoмун ъалa қарятин аҳлакнaҳa аннаҳум лa ярҷиъун. 95.

95. Ва бар ҳар (аҳли) деҳае, ки онро ҳалок кардем, маҳол аст, ки (ғайри маъод - бозгашт ба дунё) бозгарданд,

Дар ояти қаблӣ зикри муъмин ва оқибати амалҳои некӣ он баён шуд. Дар ояти таҳти назар зикри аҳволи кофирон баён шудааст. Ибни Аббос (р) дар шарҳи ояти мазкур чунин гуфтааст:

«Вақто ки аҳли минтақаеро (барои куфр ва саркашишон) нобуд кардем, бори дигар муҳол аст, ки онҳо ба (ин) дунё баргарданд».

Яъне онҳо баъд аз ҳалок шудан, ба ин дунё бозгардонида намешаванд, то ба гуноҳҳои худ иқрор шаванд, тавба кунанд ва ба сӯи Худои таъоло ручӯъ намоянд. Ояти зер давоми ояти қаблӣ буда, дар он замони бозгашти аҳли рустохое, ки бо сабаби куфр ҳалок шуда буданд, баён шудааст.

حَتَّىٰ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ

يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾

Ҷаттā изā футиҳат Яъҷучу ва Маъҷучу ва ҳум-м мин кулли ҳадаби-й янсилун. 96.

96. то вақте ки (қайди) Яъҷуч ва Маъҷуч кушода шавад ва онҳо аз ҳар баландӣ биширобанд,

Дубора зинда шуда баргаштани онҳо замоне имконпазир аст, ки ҳодисаи Яъҷуч ва Маъҷуч воқеъ гардад, ки он яке аз аломатҳои барпошавии рӯзи қиёмат аст. Баъд аз фуруд омадани Исо (а), ҳангоме ки Қиёмат наздик мешавад, қавми Яъҷуч ва Маъҷуч садди Искандари Зулқарнайноро шикаста, ба ҳуҷум мепардозанд. Ҳуҷуми селосои онҳо аз сабаби бисёрии адади лашкар, чунон бо суръат анҷом мегирад, ки гуё аз баландиҳо ба осони давон-давон фаромада истодаанд, ки ягон қувва онҳоро боздошта наметавонад.

Дар «Саҳеҳ»-и Муслим бо ривояти Ҳузайфа (р) омадааст, ки эшон фармуданд: «Мо чанд нафаре аз саҳоба рӯзе бо ҳам суҳбат доштем. Расули акрам (с) ташриф оварду гуфт: «Бо ҳам чи суҳбате доред?» Арз кардем: «Аз қиёмат суҳбат мекунем». Расулulloҳ (с) фармуд: «То замоне ки даҳ аломати қиёмат барпо нашавад, қиёмат зоҳир нагардад». Аз он миён хуруҷи Яъҷуч ва Маъҷучро низ зикр намуданд».

وَأَقْرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَخِصَةٌ أَبْصَرُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَوِيلَنَا

قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾

**Вақтараба-л-ваъду-л-ҳаққу фа изъ ҳия шāхисатун
абсору-л-лазӯна кафару йā вайланā қад куннā фӣ
ғафлати-м мин ҳāзā бал куннā зōлимйн. 97.**

*97. ва ваъдаи рост наздик аст, ки бирасад. Пас, ногаҳон ҳол
чунон бошад, ки чашии кофирон боло дӯхта шавад (гӯянд): «Вой
бар мо, ҳаройина, аз ин ҳол дар ғафлат будем, балки ситамгор
будем».*

Чун Яъҷуҷ ва Маъҷуҷ аз банд кушода шаванд, «ваъдаи ҳақ»,
яъне барпошавии қиёмат наздик мешавад. Ҳоли кофирон дар он
рӯз чунин аст, ки аз шиддати тарсу ҳарос чашмҳояшон ба сӯи
ҳодисаи даҳшатнок то он андоза дӯхта мешавад, ки тақрибан
атрофи худро намебинанд. Дар он ҳол бо ҳасрату надомат
мегӯянд, ки вой бар ҳоли мо! Афсӯс, то замоне ки дар дунё будем,
дар ғафлати комил қарор доштем ва аз ин сарнавишти шуму аз ин
рӯзи иборатангез беҳабар мондем; барои ин рӯз (рӯзи қиёмат) ва
ҳисобу китоби он омодагӣ ҳам нагирифтем. Баъд кирдори
ношоями худро дар зиндагии дунё ёдовар шуда, ғафлати худро
инкор намекунанд, балки ҳақиқати талхро эътироф карда мегӯянд,
ки мо аз омадани рӯзи қиёмат ғофил набудем. Пайғамбарон аз
омадани ин рӯзи даҳшатбор моро огоҳ карда буданд. Аммо мо дар
ҳақиқат пайғамбаронро дурӯғгӯ шуморидем, имон наовардему
итоат накардем, амри Парвардигорро тарк намуда бар худ зулму
ситам кардем. Сипас, ба онҳо дар он асно гуфта мешавад, ки...

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصْبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا

**Иннакум ва мā таъбудуна миъ дуниллаҳи ҳасāбу
Ҷаҳаннама айтум лаҳā вāридун. 98.**

*98. Ҳаройина, шумо ва он чӣ ба ҷуз Худо мепарастед,
оташафрӯзи Дӯзах бошед, шумо вориди он мешавед!*

Худованд дар ин оят мушрикони бутпарастии Маккаро мавриди
хитоб қарор дода гуфтааст, ки ай мушрикони дар ҳақиқат шумо ва
бутҳое, ки мавриди парастии шумо қарор гирифтаанд, маводи
сӯхт ва оташафрӯзи Ҷаҳаннам буда, ҳамроҳи бутҳояшон ба оташи
Ҷаҳаннам андохта мешавед. Мақсад аз ҷазо додани бутҳои
бешуур барои он аст, ки ҳасраташон зиёда шавад ва пурратар

фаҳманд, ки чизҳое, ки аз онҳо умеди хайр доштанд, имрӯз ҳатто худро ниғаҳ дошта наметавонанд, пас онҳоро чӣ тавр ҳимоят мекунанд?

Муфасссирон гуфтаанд ҳар чанд Исо (а), Узайр (а) ва фариштагон мавриди парастии гурӯҳҳои мухталифи мушрикони қарор гирифтаанд, бинобар маълумоти (мазмун) ояти 101-уми ҳамин сура дар мазмун ин оя дохил нестанд, зеро дар ин оя ба мушрикони Макка хитоб шуда аст ва онҳо ба ғайр аз бутҳо дигар чизҳоро шарикҳои Худо қарор наметавонанд.

لَوْ كَانَتْ هَتُؤَلَاءِ إِلَٰهَةً مَّا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٩٩﴾

Лав кона ҳаулҳои алиҳата-м ма варадӯҳа. Ва куллун фиҳа холидун. 99.

99. Агар ин маъбудон (худо) мебуданд, ба Дӯзах дохил намешуданд ва ҳамаи онҳо дар он ҷо ҷовид бошанд.

Дар ин оят далели ботил будани даъвои мушрикони баён шуда, Худованд фармудааст, ки агар ин бутҳо, чуноне ки мушрикони мепиндоранд, худоёни воқеӣ мебуданд, асло онҳо вориди Дӯзах намешуданд. Пас, агар онҳо ба Дӯзах ворид шуданд, маълум аст, ки бутҳо худоёни воқеӣ нестанд. Бинобар ин, бутпарастон ҳамроҳи бутҳояшон дар Дӯзах ҷовидон боқӣ монда, аз он берун оварда намешаванд. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад:...

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

Лаҳум фиҳа зафӣру-в ва ҳум фиҳа ла ясмаъун. 100.

100. Онҳоро он ҷо нола бошад ва онҳо он ҷо (ҳамдигарро) ҳеҷ нашунаванд,

Тоифаи кофироне, ки дар оятҳои қаблӣ зикри ҳолашон гузашт, чун вориди Ҷаҳаннам мешаванд, монанди садои қалби шахси ғамгин чунон оҳу нола мекунанд, ки аз сабаби шиддати тарсу ҳарос (азоби саҳт) ҳатто садои нолаву зорӣ ва ғавғои ҳамдигарро намешунаванд.

Эҳтимол меравад, ки онҳо сухане, ки моёи хушҳолии онҳо бошад, намешунаванд, магар нолаҳои ҷонкоҳи Дӯзахиён ва фарёди фариштагони азоб.

Баъди зикри ҳоли кофирон (мушрикони) дар оятҳои 101-103 ҳоли муъминон баён шудааст.

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾

**Инна-л-лазӯна сабақат лаҳум-м минна-л-ҳуснā улāика
ъанҳā мубъадун. 101.**

**101. Ҳаройина, касонеро, ки аз ҷониби Мо барои онҳо собиқан
неқӯй муқаррар шуд, он ҷамоъат аз Дӯзах дур карда шаванд,**

Сабаби нозилшавии ояти мазкурро муфасссирони олиқадр чунин баён кардаанд: «Чун ояи 98-уми сураи мазкур – «Ҳаройина, шумо ва ончи ба ҷуз Худо мепарастед оташафрӯзи Дӯзах бошад, шумо бар вай дохил шавед! » нозил шуд, яке аз мушрикони Қурайш, ки ибни Заъбарӣ ном дошт, назди Расулulloҳ (с) омаду гуфт: «Эй Муҳаммад! Магар ту намепиндорӣ, ки Узайр (а) ва Исо (а) мاردони нақӯкор буданд ва Марям (а) низ зани нақӯкор буд?».

Расулulloҳ (с) фармуданд: «Бале, ман чунин ақида дорам». Гуфт: «Ту медонӣ, ки Исо (а), Узайр (а), Марям (а) ва фариштагон аз тарафи баъзе инсонҳо ба ҷуз Худо мавриди парастии қарор гирифтаанд, пас бар асоси сухани Ту магар ин гурӯҳ ҳамроҳи касоне, ки инҳоро мепарастанд, дар Дӯзаханд? Ҳамоно буд, ки Худованд ояти мазкурро нозил кард ва дар он фармуд, «Ҳаройина, касонеро, ки аз ҷониби Мо барои онҳо собиқан нақӯй муқаррар шуд, он ҷамоъат аз Дӯзах дур карда шаванд».

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا أُشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾

**Лā ясмаӯна ҳасисаҳā ва ҳум фī маштаҳат анфусухум
халидун. 102.**

**102. ки овози Дӯзахро нашунаванд ва онҳо дар Биҳишт, он ҷӣ
нафсҳои онҳо хоҳад, ҷовидон бошанд.**

Ояти мазкур давоми ояти қаблӣ буда, Худованд дар он яке аз манзараҳои Ҷаннатро боён намуда фармудааст, ки шахсони саодатманд аз Дӯзах ба он миқдоре дур нигоҳ дошта мешаванд, ки ҳатто садои онро намешунаванд. Онҳо дар Биҳиштанд ва миёни Ҷаннату Дӯзах фосилаи дуре вучуд дорад. Онҳо дар Биҳиште, ки дар он ҳар ҷи дил орзу кунаду чашм аз он лаззат бибарад, вучуд дорад, абадӣ хоҳанд монд.

لَا تَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي

كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾

Лā яҳзунухуму-л-фазаъу-л акбару ва таталаққоҳуму-л-малъикату ҳāзā явмукуму-л-лазӣ кунтум туъадун. 103.

103. Андӯҳгин насозад онҳоро он тарси бузург ва пеш оянд онҳоро фариштагон, гӯянд: «Ин аст он рӯзе, ки шуморо ваъда дода мешуд».

Абдуллоҳ ибни Аббос (р) зимни ояти мазкур фармудааст, ки мурод аз «Тарси аввал» дуввумин бор дамидани Исрофил (а) дар сур аст, ки ба воситаи он ҳамаи мурдагон зинда шуда тарсону ҳаросон ба майдони ҳисоб ҳозир мешаванд.

Аммо тарс ва ҳароси он рӯз нақӯкоронро андӯҳгин намекунад. Фариштагон бар дарҳои Биҳишт истода онҳоро истиқбол намуда, табрик мегӯянд, ки ин ҳамон рӯзи бархурдорӣ аз неъматҳоест, ки дар дунё ба ивази имон ва амалҳои некотон Худованд ба шумо ваъда дода буд. Ҳоло Мо муждаи гуворо, лаззат ва сурури онро ба шумо медиҳем.

**Некмардонро наъим андар наъим,
Ишқбозонро лиқо андар лиқо.
Ҳиссаи онҳо висоли ҳури айн,
Баҳраи онҳо ҷамоли Кибриё.**

(Т. Хусайнӣ)

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ

نُعِيدُهُ وَعَدًّا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾

Явма натви-с-самъа ка таййи-с-сичилли лил кутуб. Камā бадаънā аввала халқин-н-нуъидух. Ваъданъалайнā иннā куннā фāъилйн. 104.

104. Рӯзе, ки дарпечем Осмонро монанди печидани тумор вақти навиштани номаҳо, чунон ки офариниши аввалро оғоз кардем, дубора онро бозгардонем, ин ваъда бар Мо лозим аст. Харойина, Мо анҷомдиҳанда (ин кор)-ем.

Дар ояти мазкур Аллоҳ таъоло қисман ҳодисаҳои дар рӯзи Қиёмат рӯйдиҳандаро баён кардааст. Зеро ҳангоми барпошавии қиёмат низоми мавҷудаи коинот ва Замин бо амри Худованд дигаргун мегардад.

Бо назардошти қавли Абдуллоҳ ибни Аббос (р) маънои қисми аввали ин оят чунин мешавад: «Вақте ки қиёмат барпо мегардад, Осмон бо амри Аллоҳ таъоло дар ҳам мешиканад ва монанди саҳифаҳои навишташуда печида мешавад».

Дар давоми оят Худованд фармудааст, ки онҳо (инсонҳо)-ро дар он рӯз ба шакле, ки дар шиками модарашон офарида будем, аз нав (бо пою тани бараҳна ва хатнанашуда) меофарем. Албатта, ин корро анҷомдиҳандаем.

Дар «Саҳеҳ»- и Муслим бо ривояти Абдуллоҳ ибни Аббос омада аст, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: «Шумо бо пои бараҳна ва тани урён ва хатнанашуда дар маҳзари Худо ҳозир мешавед ва аввалин махлуқе, ки рӯзи қиёмат либосро бар тан мекунад, Иброҳим (а) аст».

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِي

الصَّالِحُونَ

Ва лақад катобна фи-з Забури мим баъди-з-зикри анна-л-арза ярисуҳа ъибадия-с-солиҳун. 105.

105. Ва ҳаройина, навиштем дар Забур баъд аз Таврот, ба дурустие ки Заминро бандагони шоистаи Мо ворис шаванд.

Худованд дар ин оят аз ваъдаҳое, ки дар дунё ба бандагони мухлис ва обиди худ додааст, ёдовар шуда аст, албатта он ваъдаҳо амалӣ хоҳанд шуд. Муфасссирон зеро маънои калимаҳои «забур» ва «Замин» фикрҳои гуногунро баён кардаанд. Хулоса, «Забур» шакли ҷамъи калимаи «забр» буда ба маънои «китоб» аст. Метавон гуфт, ки «Забур» номи китоби осмонист, ки аз тарафи Худованд, ба ҳазрати Довуд (а) нозил шудааст. Аз ибни Аббос (р) ривояте омада аст, ки мурод аз калимаи зикр дар ин оят «Таврот» аст ва мурод аз калимаи «забур» китобҳое аст, ки пас аз «Таврот» нозил шудаанд.

Мурод аз калимаи «Замин» дар ин ҷо Замини Биҳишт аст. Бисёре аз муфасссирон ин фикрро мақбултар меҳисобанд. Аммо баъзе онро Замини дунё ҳисобидаанд. Валлоҳу аълам.

Бо назардошти фикрҳои зикршуда Худованд дар «Таврот» ва китобҳои баъд аз он нозилшуда ба бандагони содиқ, мухлис, солеҳ ва обиду шоистаи худ ваъда кардааст, ки онҳо дар дунё ва охираат комёб хоҳанд шуд ва низ онҳоро вориси Замини дунё ва Ҷаннат хоҳем сохт.

إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عٰبِدِيْنَ

Инна фи ҳазъа ла балāга-л ли қавмин ѓāбиди́н. 106.

106. Ҳаройина, дар он чӣ (дар ин сура гуфта шуд,) гурӯҳи Худопарастро кифоя аст.

Худованд дар ин оят хабар додааст, ки мақсад аз баёни достони пайғамбарон (а) ва қавмҳои пеш гузашта он аст, ки дар қиссаҳое, ки дар ин сура зикр шуд, андарз, мавъиза, ҳикмат ва ҳушдорҳои кифояткунанда мавҷудааст. Бандагони итоаткор ва фармонбардор агар аз онҳо истифода кунанд, дар дунё ва охираат комёб хоҳанд шуд.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ

Ва мā арсалнāка иллā раҳмата-л лил ѓāлами́н. 107.

107. Ва нафистодем туро, магар аз рӯи меҳрубонӣ бар ҷаҳониён.

Калимаи «оламин»-е, ки дар ин оят истифода шуда аст, ба маънои ҷамъи «олам» аст ва ҳамаи офаридаҳои Аллоҳтаъолоро чун инсонҳо, ҷинҳо, ҳайвонот, наботот ва ғайраро дар бар мегирад. Худованд дар ин оят фармудааст, ки ай Муҳаммад (с), Мо туро ҳамроҳи ҳукмҳо ва қонунҳои шариъат ҷуз ба унвони раҳмат барои оламиён нафистодаем. Дар ҳадис омадааст, ки Расулуллоҳ (с) чунин фармудаанд: «Ҳамоно, ман раҳмат ва баракате ҳастам, ки аз ҷониби Худо ба башарият ҳадя шудам».

Худованд бо фистодани Муҳаммад (с) ба тамоми халқ раҳму қарам намудааст, зеро ӯ (с) бо худ озодӣ ва саодатро ба армуғон овардааст. Инсонҳо ба василаи ӯ (с) ба фаровонии хайри дунё ва охираат ноил мегарданд. Зеро баъд аз нодонӣ онҳоро огоҳ сохт ва баъд аз гумроҳӣ онҳоро ба роҳи рост ҳидоят кард.

Пас касе дар роҳи ӯ (с) аст, дар дунё ва охираат небаҳт хоҳад буд.

Ибни Касир аз ҳазрати Абдуллоҳ ибни Умар (р) ривоят кардааст, ки Расули Худо (с) фармуд: «Ман раҳмати эҳдошудаи Худованд ҳастам, то гурӯҳеро сарбаланд созам ва гурӯҳи дигареро ба пастӣ нишонам».

Муфасссирон гуфтаанд: «Маънои раҳмат будани Он ҳазрат (с) барои кофирон ин аст, ки онҳо аз сабаби фиристода шудани Он ҳазрат (с) аз азобҳои дунявӣ чун фурӯ рафтани диёрашон дар Замин, решакан шудан аз арсаи ҳастӣ, аз масх (дигар шудани сурат) эмин монданду азобашон ба таъхир афтод». Валлоҳу аълам.

قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ ۚ فَهَلْ أَنتُم

مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾

Қул иннамā йӯҳā илаййа аннамā йлāҳукум йлāҳу-в-Ваҳид. Фа ҳал айтум-м муслимун. 108.

108. Бигӯ: «Чуз ин нест, ки ваҳй фиристода мешавад ба сӯйи ман, ки маъбуди шумо Худои яктост, пас, оё гарданниҳанда ҳастед?».

Худованд дар ин оят ба Расули Худ (с) фармуд, ки ай Муҳаммад (с), ба он мушрикони бигӯ, ки дар ҳақиқат Худо ба ман ваҳй фиристодааст, ки Худое, ки шоистаи парастии шумост, фақат як Худо аст ва танҳо Ӯ метавонад ниёзҳои шуморо бароварда созад. Пас, шумо кай таслим мешаведу фармону ҳукми Ӯро анҷом медиҳед?

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ ءَاذَنْتُكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ وَإِنْ أَدْرِي أَقْرَبُ أَمْ بَعِيدُ ۖ مَا

تُعَذِّبُونَ ﴿١٠٩﴾

Фа ин таваллав фа қул āзантукум ъалā савāъ. Ва ин адрӣ ақарӣбун ам баъӣду-м мā туъадун. 109.

109. Пас, агар рӯй гардонанд, пас, бигӯ: «Шуморо бар вачҳе, ки ҳама дар огоҳӣ баробар бошед, хабардор сохтам ва он чӣ ваъда дода мешавед, намедонам наздик аст ё дур.

Аллоҳ таъоло ба Расулulloҳ (с) фармуд, ки агар баъд аз овардани ин ҳуҷҷатҳо боз мушрикони рӯй гардонанд, ба онҳо бигӯ,

ки он чиро, ки ба он амр шудам, ошкоро ба шумо маълум кардам. Баъзеи шуморо махсус нагардонидам, ҳамаи шуморо баробар аз ҳақиқатҳои он ва аз азоби илоҳию эълони хатар огоҳ намудам. Аз ҳеҷ кас ҳеҷ чизро пинҳон накардам. Амали ман бо ман аст ва амали шумо барои шумост. Ҳар кас натиҷаи амали худро мебинад. Шумо ихтиёр доред, то ин ҳақиқати маълумшударо бипазиред ва ё напазиред. Сазое, ки дар муқобили ин кори ҳақ ба шумо ваъда шуда аст, ҳатман таҳқиқ хоҳад ёфт. Лекин намедонам замони иҷрошавии ваъдаи Худванд, ки ба шумо додааст, дур аст ва ё наздик. Мумкин аст, он ваъда муҷозоти рӯзи Қиёмат бошад. Зеро ҳеҷ кас (ҳатто Расули Худо (с)) аз замони барпошавии Қиёмат огоҳ нест. Замони вуқӯи он фақат ба Худои субҳон маълум аст.

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾

Иннаҳу яъламу-л- қаҳра мина-л-қавли ва яъламу ма тактумун. 110.

110. Харойина, Худо сухани ошкорро ва он чӣ пинҳон мекунед, медонад.

Ояти мазкур давоми ояти қаблӣ буда, Худованд бо таъкид аз яке номҳои худ маълумот дода гуфтааст, ки Худо Зотест, ки ҳамеша огоҳ аст ва ҳеҷ чиз аз Ӯ махфӣ (пӯшида) нест. Пас, он чиро, ки ошкоро мекунед хоҳ куфр бошад ё таъна задан бар Ислом ва ё бар муъминон, он чиро, ки аз ин амалҳо пинҳон дошта, махфӣ мекунед, Худованд ҳамаашро медонад. Зеро Ӯ таъоло аз зоҳиру ботин (ошкору пинҳон) бохабар аст.

Ақидаи саҳеҳ он аст, ки Аллоҳтаъоло пинҳонро ҳамчун ошкор медонад, илми ҳардуи он назди Ӯ яксон аст ва ҳар касро мувофиқи амалаш ҷазо хоҳад дод.

وَإِنْ أَدْرَىٰ لَعَلَّهُ فِتْنَةً لَّكُمْ وَمَتَّعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١١١﴾

Ва ин адри лаъаллаҳу фитнату-л лакум ва матъаъун илā ҳин. 111.

111. Ва намедонам, таъхири мавъуд (ваъдашуда) шояд озмоише ва баҳрамандӣ то муддате бошад».

Худованд дар оятҳои 109 ва 110 ва ин оят ба Расули Худ (с) фармуд, ки ба онҳо (мушрикони) бигӯ, ки ҳоло шумо аз дер омадани азоб дар фиреб наафтед, фикр накунад, ки он воқеъ намегардад,

албатта, он чи Худованд ваъда кардааст, дер ё зуд амалӣ мешавад. Ман намедонам, шояд ба таъхир андохтани азоби ваъдашуда то муддате барои озмоиши шумо бошад. Ё шояд вобаста ба ҳикмат аст, то дар ин муддат каме фикр кунеду тааммул кунед. Оё ҳамчунон дар роҳи инкору гумроҳи боқӣ мемонед ва ё аз бадихо даст мекашед?

قُلْ رَبِّ أَحْكُم بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمَنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ

Қола Раббихкум би-л-ҳаққ. Ва Раббуна-р Раҳмāну-л-Мустаъāну ъалā mā таѝифун. 112.

112. Гуфт (Пайгамбар): «Эй Парвардигори ман, бо ростӣ ҳукм кун. Ва Парвардигори мо бахшоянда аст, он чи (кофирон) баён мекунанд дурӯғ мегӯянд, аз Вай мадад талаб карда мешавад».

Сипас, Расулulloҳ (с) баъди мушоҳидаи рӯйгардони мушрикони ибораи нафриномез дар ниёиши худ гуфт, ки парвардигоро, тавре, ки ҳар муомиларо бо адлу инсоф баррасӣ менамоям, ҳамон тавр дар байни ман ва дурӯғпиндорандагони ман мутобиқи ҳақ ҳукм бифармо ва моро мутобиқи ҳақ аз ҳам ҷудо кун.

Худованд дуои Расулллоҳ (с)-ро дар ҳамин дунё, қабл аз охират қабул фармуд ва натиҷаи ин дуо дар ҳодисаи Бадр ва ғайри он мушоҳида шуд. Сипас дар давоми дуо ва ниёиши худ Расулллоҳ (с) гуфт, ки мо ба қудрати худ таъя надорем. Дар муқобили он дурӯғҳо ва бухтонҳое, ки мегӯеду алайҳи мо ва Исломи мебандед, аз он Худое ёри мепурсем, ки сифати Ё Раҳмон аст ва ҳамаи махлуқот дар ихтиёри Ёст. Умед мекунем он чи, ки аз Ё ёри мепурсем, ба ваҷҳи бояду шояд анҷом хоҳад шуд. Дар ҳақиқат чунин ҳам шуд валлилоҳил ҳамд.

Поёни сураи «Анбиё» (а).